

Lunds universitet
Socialhögskolan
SOL 064
Ht 2001

JA, MEN ANMÄL DÅ!

Hur anmälningsskyldigheten enligt 71 § SoL uppfattas av barnomsorgspersonal, föreståndare och socialsekreterare i två kommuner i södra Sverige.

Författare: Charlotte Carlsson
Maria Ekdahl

Handledare: Håkan Jönson

ABSTRACT

The purpose with our essay was to illustrate child-care workers, headmasters for the child-care and social-workers opinion and knowledge about the obligation to report according to the 71 § SoL, and investigate if there are any restraining factors like lack of knowledge or lack of support and to see how the cooperation works and how it understands by the different parts.

The main questions have been:

- Do the child-care workers have enough knowledge to make a report to the Social Service?
- Are there any restraining factors that make the child-care workers more or less inclined to report to the Social-Service?
- How does the cooperation work between the different parts?

To get the answers to our questions we have interviewed headmasters from the childcare and social workers in two different townships. We have also made an inquiry amongst the child-care workers. The main result was that the child-care workers did not think that they had enough knowledge about the obligation to report. The cooperation did not work as well as the parts wanted it to.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	sid. 3
1. Inledning	4
1.1 Problemformulering	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Centrala begrepp	5
1.4 Metod	8
1.4.1 Tillvägagångssätt	8
1.4.2 Urval	9
1.4.3 Bortfallsanalys	9
1.4.4 Tillförlitlighet	10
1.5 Fortsatt framställning	10
2. Anmälningens bakgrund	11
3. Nuvarande lagstiftning	12
3.1 Socialtjänstlagen 1980: 620	12
3.2 Förändringar i socialtjänstlagen	12
3.3 Skollag och läroplan	14
3.4 Anmälningsskyldigheten enligt 71 § SoL	15
3.5 Förslag till kommande förändringar	18
4. Tidigare forskning och teori	22
4.1 Tema 1 Information och kompetens	22
4.2 Tema 2 Samarbete	24
4.3 Tema 3 Hinder	25
4.4 Teoretiskt perspektiv	26
5. Resultatredovisning och analys	27
5.1 Enkätredovisning	27
5.2 Intervjuredovisning	32
5.3 Resultatsammanfattning och analys	42
6. Avslutande diskussion	47
7. Källförteckning	50
Bilagor	
Enkät till barnomsorgspersonalen	52
Intervjuguide förståndare	54
Intervjuguide socialsekreterare	55
Lagtext 71 § SoL	56

Förord

Vi vill börja med att tacka alla våra intervjupersoner och den barnomsorgspersonal som tagit sig tid att svara på vår enkät. Sedan vill vi även tacka dig Håkan Jönson vår handledare för att du har guidat oss genom arbetet och uppmuntrat oss i vårt arbete. Sist men inte minst vill vi tacka våra familjer som stöttat oss och stått ut med oss under uppsatsens framväxt.

1. Inledning

1.1 Problemformulering

I förskolan och på skolan möter personalen barnen en stor del av deras tid. Förskolan har en avgörande betydelse för barnets uppfostran och utveckling. Det är en naturlig del av barnets vardag och det är framförallt här man bör upptäcka barn som far illa för att de så tidigt som möjligt skall få hjälp och stöd.

Enligt 71 § 2 st. socialtjänstlagen omfattas all skol- och barnomsorgspersonal av en anmälningsskyldighet till socialnämnden. Då förskolan är en så viktig del av barns vardag och liv, är det viktigt att den personal som arbetar med barnen har den kompetens som behövs för att de skall kunna uppmärksamma barn som far illa. Barns behov och problem är ofta så komplicerade att en institution ensam inte kan lösa dem själv. Det behövs en samverkan och olika resurser för att hitta rätt insatser för barnet. Förskolan saknar lagbestämmelser om samverkan med andra myndigheter. Det finns ett antal faktorer som inverkar på i vilken grad man anmäler inom förskolan. En del faktorer främjar anmälningsbenägenheten och andra ses som hinder. Det är även så att förskolan ibland försöker ge de utsatta barnen stöd och hjälp själva innan de anmäler (SOU 2001: 72, Kommittén mot barnmisshandel).

Resultaten av olika undersökningar visar att endast en liten andel av de barn som misstänks fara illa anmäls till socialnämnden. Olika yrkesgrupper anmäler olika mycket. Bland de yrkesgrupper som har anmälningsskyldighet är anmälningsbenägenheten låg.

Barnomsorgspersonalen hade 1995 en anmälningsfrekvens på 32 % av de barn som de misstänkte for illa. Det finns tveksamheter om hur man skall gå tillväga i en anmälningssituation och det är långt ifrån alla förskolor som har en utarbetad rutin eller handlingsplan (SOU 2001: 72).

Detta har fått oss att fundera över om barnomsorgspersonalen själva anser att de har tillräcklig kunskap att uppmärksamma en anmälningssituation och jämföra med vad deras föreståndare och vad socialtjänsten anser. Det har också fått oss att fundera över om det finns faktorer som av de tre parterna anses vara hinder för att anmäla. Vi undrar även om det finns faktorer som främjar anmälningsbenägenheten. Vi tror att, för att en anmälan skall fungera tillfredsställande behövs samverkan mellan förskolan och socialtjänsten. Som blivande

socionomer vill vi försöka se om den fungerar tillfredsställande och vad de båda instanserna förskola och socialtjänst tycker om varandras arbete. Anmälningsskyldigheten enligt 71 § SoL är ett ämne som väcker känslor och det är intressant att se om det påverkar även de som arbetar med det professionellt.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med vår uppsats är att belysa barnomsorgspersonals, föreståndares/enhetschefers och socialsekreterares uppfattning och kunskap om anmälningsskyldigheten enligt 71 § SoL, samt undersöka om det finns hindrande faktorer samt se hur samverkan fungerar och uppfattas av de olika parterna.

De centrala frågeställningarna blir:

- Har barnomsorgspersonal kunskap till att göra en anmälan till socialnämnden?
- Finns det hinder som gör att personalen är mer eller mindre anmälningsbenägna?
- Vad underlättar i en anmälingssituation?
- Vad gör socialsekreterare respektive föreståndare för att informera och stödja barnomsorgspersonalen i att göra en anmälan?
- Vilken syn har förskolorna respektive socialtjänsten på varandra?
- Hur fungerar samarbete och konsultation?
- Vad anser förskolan om återkopplingen från socialtjänsten?

1.3 Centrala begrepp

Barn: I 71 § i socialtjänstlagen står det om skydd för den underåriga. Vi har valt att i vår undersökning använda oss av begreppet barn och menar då även underåriga, det vill säga individer upp till 18 års ålder.

Förskolan: I skollagen (1985: 1100) står det att kommunerna har en skyldighet att tillhandahålla förskoleverksamhet av god kvalitet. Denna skyldighet gäller för alla barn vars föräldrar förvärvsarbetar, studerar eller har ett eget behov av barnomsorg. Skyldigheten gäller även för barn som är i behov av särskilt stöd (Läroplan för förskolan, Lpfö 98). Enligt Lpfö 98, är det förskolans uppdrag att erbjuda barnen en god pedagogisk verksamhet där omsorg,

fostran och lärandet bildar en helhet. Från och med den 1 juli 2001 har barn till arbetslösa föräldrar rätt till barnomsorg på cirka 15 timmar i veckan. Från och med den 1 januari 2002 har barn till föräldrar som är föräldralediga rätt till barnomsorg på samma antal timmar (SFS 2000: 1375).

När vi fortsättningsvis i vår uppsats skriver förskolan menar vi förskolan som institution med dess barnomsorgspersonal och föreståndare.

Barnomsorgspersonal: För att förskolan ska kunna uppfylla läroplanens mål, krävs en välutbildad professionell personal som får möjlighet till kompetensutveckling och de stöd som krävs för att kunna utföra sitt arbete (Lpfö 98). I skollagen (1980: 1100) står det att det ska finnas sådan personal med sådan utbildning eller erfarenhet att barnens behov av omsorg och god pedagogisk verksamhet kan tillgodoses. Den barnomsorgspersonal vi kommit i kontakt med i vår undersökning var till största del barnskötare och förskollärare.

Barnskötarutbildningen är på en gymnasienivå och förskollärarna på en högskolenivå. I undersökningen framöver har vi valt att använda oss av begreppet barnomsorgspersonal och menar då den personal som arbetar direkt med barnen på förskolan.

Föreståndare/enhetschef: I Lpfö 98 står det att förskolan ställer höga krav på ledarskapet för förskolan. De föreståndare och enhetschefer vi kommit i kontakt med i vår undersökning har själva haft någon form av pedagogisk utbildning, som till exempel förskollärare eller lärare. I undersökningen framöver har vi valt att använda oss av begreppet föreståndare och menar då de personer som har det övergripande ansvaret för förskolans verksamhet och dess personal.

Barn som far illa: De personer som innefattas av anmälningsskyldigheten enligt 71 § SoL 2 st. förväntas kunna göra en kompetent bedömning av de barn som de i sin verksamhet kommer i kontakt med och som är i behov av skydd och ingripande av socialtjänsten. För att socialtjänsten ska få kännedom om dess barn och ett ingripande till skydd ska vara möjligt, måste det bland annat vara klart för barnomsorgspersonalen vilka dessa barn är.

Barnomsorgspersonalen måste även i sin tur bestämma sig för vad som ska hända härnäst. Ska man handla eller låta bli att och om man nu ska handla hur göra man då (Lundén, 2000)?

Varken vetenskapen eller juridiken ger en enad bild av varför vissa barn far illa eller vilka dessa barn är som far illa. Synonymer som använts i Sverige idag för att försöka definiera dessa barn, är bland annat, barn i riskzon, barn i behov av särskilt stöd, barn till

omsorgssviktande föräldrar, utsatta barn och barn till riskföräldrar. Förklaringar och bedömningar över vilka dessa barn är som far illa varierar beroende på var vi befinner oss, i vilken kultur, vilken tid vi lever i och vilket synsätt vi har på dessa barn och deras föräldrar. Den forskning som finns idag talar dock om sannolikheter och inte om orsakssamband när det gäller den riskgrupp som anses fara illa. Kunskapen handlar om vilka föräldrars beteenden eller frånvaro av beteenden som kan minska eller öka risken till att barnets hälsa eller utveckling kan komma att ta skada. När slutar förälderns nivå från att var acceptabel till att inte vara det längre? Detta är individuellt och beroende på vilket barn det är (Sundell & Egelund, 2000).

I början av 1960 talet var det, det medicinska synsättet på barn som far illa som var gällande och hade sin grund i en artikel av Kempe, Silverman med flera. Artikeln tog upp allvarliga fysiska skador och övergrepp mot spädbarn och småbarn. Föräldrarnas övergrepp på sina barn uppfattades som en sjukdom, en psykopatologi hos föräldrarna och skadorna som var i fokus på barnet var sådana som upptäcktes och dokumenterades med bland annat röntgen (Lundén, 2000; Sundell & Egelund, 2000).

Som en kritik och reaktion på det medicinska synsättet kom andra synsätt i fokus när det gällde förklaringar på barn som far illa. Nu var det sociologiska synsättet och andra orsaksförklaringar än det psykiska problemen hos föräldrarna som blev viktiga förklaringar. Fattigdom, försummelse och föräldrabetende sågs som acceptabla eller inte, blev viktiga ingredienser som kom att spela betydelse för barns utveckling. Även föräldrarnas civilstånd och ålder var faktorer som blicken riktades mot när det gällde förklaringar till barn med omsorgssviktande föräldrar (Sundell & Egelund, 2000).

Det synsätt som idag är dominerande när det gäller synen på barn som far illa, är det ekologiska synsättet, som stammar från U. Bronfenbrenners teori. Den utgår från att människan samspelar i flera system eller sammanhang och som i sin tur påverkar den enskilda individen. För barnet så spelar både familjen, förskolan, närmiljön, kamrater stor roll då det inverkar på barnets uppväxt och utveckling. Inget system kan ensamt förklaras som orsak till att ett barn far illa (Lundén, 2000; Sundell & Egelund, 2000).

När det gäller vår svenska lagstiftning är den inte heller enkel att hitta en tydlig och gällande målgrupp på vilka dessa barn är som far illa (Sundell & Egelund, 2000). I socialtjänstlagen

står det att socialnämnden ska verka för att barn växer upp under trygga och goda förhållanden och att barn som riskerar utvecklas ogynnsamt ska få det stöd och skydd som de är i behov av. Lagtexten ger inte någon vägledning vad trygga och goda förhållanden innebär eller vilka kriterierna är då ett barn riskerar att utvecklas ogynnsamt (aa).

1.4 Metod

1.4.1 Tillvägagångssätt

Vårt uppsatsarbete började med att vi genom egen erfarenhet blev intresserade av ämnet. Vi började med att söka relevant litteratur i ämnet och fann att det inte finns så många undersökningar i ämnet anmälningsplikten. Vi har studerat litteratur i form av rapporter från forsknings och utvecklingsbyråer. Vi har även samlat in litteratur i form av SOU-rapporter, lagar samt lagtolkningar. Vår undersökning kompletterades med en egen studie i två kommuner för att kunna jämföra resultaten. För att kunna skilja kommunerna åt i studien har vi valt att kalla dem för kommun B1 och kommun B2. Vi gjorde dels en enkätstudie med ett fåtal specificerade frågor till barnomsorgspersonal i dessa två kommuner. För att komplettera materialet valde vi att göra ett antal kvalitativa intervjuer där vi hade möjlighet att ställa följdfrågor och därmed få väl utvecklade svar. Vi valde att låta barnomsorgspersonalen och intervjupersonerna vara anonyma och har valt att låta dem vara av kvinnligt kön genom hela uppsatsen. Vi ser det inte som relevant för vår undersökning att läsaren ska veta vem som svarat på enkäterna eller vem som blivit intervjuad.

Vi valde i den större kommunen att kontakta två föreståndare och två socialsekreterare ifrån olika delar av staden. Detta för att upptäcka eventuella skillnader inom samma stad. I den mindre kommunen valde vi två föreståndare från olika förskolor samt en socialsekreterare. Genom att ta kontakt med en av förskolorna i den större staden fick vi tag i den ena föreståndaren. Den andra föreståndaren ringde vi upp direkt eftersom vi kände till vem vi skulle fråga efter. Socialsekreterarna fick vi kontakt med genom att titta i telefonkatalogen och ringa till socialkontoren. Det tog lite tid innan vi fick tag i rätt personer men det lyckades till slut. I den mindre kommunen var det lite enklare eftersom en av oss hade personlig kännedom med ett par av förskolorna och även med socialsekreteraren och vi fick på så vis kontakt. Genom vår kontakt med föreståndarna på förskolorna fick vi sedan möjlighet att dela

ut enkäterna till barnomsorgspersonalen. Intervjuerna med socialsekreterare och föreståndare varade mellan 30-60 minuter. Vi spelade in intervjuerna på band och skrev sedan ut dem och gjorde slutligen en analys.

1.4.2 Urval

I vår undersökning valde vi att fokusera på barnomsorgspersonal. De har en daglig kontakt med barn och ser dem en stor del av deras tid. De har även en nära kontakt med föräldrarna och har en uppfattning av samverkan med socialtjänsten. Personalen hade varierande utbildning men de flesta var förskollärare eller barnskötare.

Vi har intervjuat fyra förskoleföreståndare och tre socialsekreterare. Två av föreståndarna och två socialsekreterare arbetar i samma kommun. De övriga arbetar i en annan mindre kommun. I den större kommunen lämnades 33 enkäter ut fördelade på tre förskolor och i den mindre kommunen delades 43 enkäter ut fördelade på åtta förskolor.

1.4.3 Bortfallsanalys

Antal enkäter som samlades in i den större kommunen blev 24. Det var alltså 73 % av enkäterna som blev ifyllda och insamlade och vi fick ett bortfall på 27 %. I den mindre kommunen delades 43 enkäter ut och 42 enkäter samlades in. Det var alltså inget bortfall att tala om. Vi hade inte räknat med ett så stort bortfall i den större kommunen eftersom vi hade fått en bra kontakt med föreståndaren på två av förskolorna. Föreståndaren var själv ute och informerade personalen om enkätundersökningen. Vi har spekulerat i om bortfallet kan bero på att personalen är väldigt belastade av andra undersökningar och är trötta på att fylla i enkäter då det är ett område som flitigt används av universitetsstuderande. Det kan även vara så att de inte anser sig ha tid. Vad vi inte heller känner till är hur föreståndaren har presenterat enkätundersökningen och vad personalen då har fått för uppfattning. Den tredje förskolan i denna kommun tog vi till för att försöka rädda den jämförande delen i vår undersökning. Där hade vi också en kontakt genom föreståndaren men vi tog själva kontakten med förskolan. På denna förskola delades 12 enkäter ut och 9 samlades in. Det blev alltså ett mindre bortfall på denna förskola. Vad skillnaden mellan kommunerna beror på tror vi kan handla om personlig kännedom med barnomsorgen i den lilla kommunen. Vi tror inte heller att barnomsorgspersonalen är lika belastade av undersökningar som i den större kommunen.

1.4.4 Tillförlitlighet

Man kan inte dra några generella slutsatser av vår studie eftersom vårt empiriska material inte är så stort. När vi har jämfört vårt resultat med den tidigare forskning och de undersökningar som finns har vi emellertid funnit likheter vilket ökar studiens tillförlitlighet. Vi har inte gjort några strategiska urval utan har varit hänvisade till de personer som har ställt upp. Detta gäller i högre grad i den större kommunen eftersom vi hade kontakter sedan tidigare i den mindre. Resultatet av undersökningen kan ha påverkats av att vi undersökt olika delar av den större kommunen och vissa områden har varit mer socialt belastade än andra. Vår förförståelse kan även ha påverkat hur vi har genomfört undersökningen och hur vi har valt att ställa frågor. Vi märkte även att vår ovana att intervjua spelade roll då våra första intervjuer såg annorlunda ut i jämförelse med de sista.

1.5 Fortsatt framställning

Vi har valt att inleda med att göra en kort historisk bakgrund till anmälningsskyldigheten. Därefter följer en redovisning av nuvarande socialtjänstlag (1980: 620) för att sedan ta upp de förändringar som skedde den 1 januari 1998 för barn. Vi redovisar sedan kort skollag (1985: 1100) och läroplan för förskolan (Lpfö 98). Eftersom hela uppsatsen bygger på anmälningsskyldigheten har vi valt att redovisa denna paragraf för sig själv under rubriken Anmälningsskyldigheten enligt 71 § SoL. Vi tycker att det har varit intressant att fokusera på nuvarande lagstiftning men även de förslag till kommande förändringar som finns och har därför valt att redovisa detta i ett eget avsnitt under rubriken Förslag till kommande förändringar. Återkommande i litteraturen och även i det som framkommit i vår undersökning har främst varit tre problemområden. Vi har valt att presentera dessa i teman under huvudrubriken Tidigare forskning och teori och kallar dem för följande: Tema 1 Information och kompetens om 71 § SoL, Tema 2 Samarbete och Tema 3 Hinder. Här efter kommer vi att presentera utbytesteorin som har varit vårt analytiska verktyg vilket vi har använt som en vid teoretisk ram. Efter redovisningen av det teoretiska perspektivet kommer en resultatredovisning och en analys av vårt insamlade material. Den avslutas sedan med en resultatsammanfattning där vi börjar med en diskussion kring det teoretiska perspektivet och sedan en sammanfattning av resultaten. Slutligen har vi en slutdiskussion med de tankar och reflexioner som väckts under arbetets gång.

2. Anmälningens pliktens bakgrund

Under början på 1900-talet började barnen synas i lagstiftningen. Tidigare fanns endast ett fåtal stadgar på familjerättens område. Den svenska lagstiftningen har sedan 1920-talet förändrats. Den första barnavårdslagen utarbetades under 1920-talet och trädde i kraft 1926. Barnavårdslagen gav samhället möjlighet att omhänderta barn som utsattes för misshandel eller annan vanvård i hemmet. Om våldet var avsett för uppfostrande syfte var det fortfarande accepterat. I 1924 års barnavårdslag infördes även anmälningens plikt med följande lydelse:

Vill någon i fall då enligt denna lag barnavårdsnämnden har att ingripa, påkalla dess åtgärd, har han att göra anmälan därom hos nämnden eller dess ordförande eller annan ledamot av nämnden eller dom som nämnden kan hava utsett att mottaga sådan anmälan. Har anmälan gjorts hos annan än nämnden eller dess ordförande, vare den som mottagit anmälan, skyldig att ofördröjligen fortskaffa densamma till nämnden eller ordföranden.

Kommunal myndighet, befattningshavare i statens, landstingets eller kommunens tjänst så och i dylik tjänst ej anställd läkare eller barnmorska hava att då de i sin verksamhet erhållit kännedom om förhållanden, som böra föranled nämndens ingripande, ofördröjligen göra anmälan därom. (Lag om samhällets barnavård 1924:361 2kap 17§)

1924 års barnavårdslag omarbetades och ersattes av en ny barnavårdslag som trädde i kraft 1961. Innehållet byggde i stort sett på den tidigare lagstiftningen men den fick en mer sammanhållen form. Även denna innehöll en skyldighet att anmäla. Lagen kompletterades 1966 med en uppmaning till allmänheten att anmäla till barnavårdsnämnden om barn under 18 år misshandlades eller på annat sätt, kroppsligen eller själsligen, utsattes för fara. 1960 års barnavårdslag ersattes sedan av nuvarande socialtjänstlag (1980: 620) och lagen (1990: 52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Lagen trädde i kraft 1982 (SOU 2001: 72). Innan 1979 var det tillåtet att aga sina barn i Sverige. Om man skadade barnet på ett sådant sätt att smärtan inte gick över hastigt var agan straffbar som misshandel, enligt brottsbalken.

3. Nuvarande lagstiftning

3.1 Socialtjänstlagen 1980: 620

Socialtjänstlagen trädde i kraft 1982. Den ersatte de tidigare lagarna – barnavårdslagen, nykterhetsvårdslagen och socialhjälpslagen. Den nya lagen gav socialtjänsten en serviceinriktad och hjälpande funktion istället för den tidigare överordnade och kontrollerande funktionen gentemot den enskilde. Socialtjänsten skulle ha en helhetssyn och arbeta för individens eller gruppens totala situation. I socialtjänstlagens 12 § regleras omsorgen om barn och ungdom. Socialtjänstens insatser bör inriktas på att underlätta familjens uppgift att ge barnen en materiell och känslomässig trygghet. Barn som riskerar att utvecklas ogynnsamt har socialtjänsten ansvar för och socialtjänsten är skyldig att följa dessa barns utveckling. I lagen betonas även att insatser bör göras i samråd med föräldrarna. Skulle socialtjänsten inte få samtycke kan socialnämnden överväga vård enligt Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga / LVU, (Sunesson, 1998).

I socialtjänstlagens 50 § finns en skyldighet för socialnämnden att inleda en utredning om det som kommit till dess kännedom och kan leda till någon åtgärd. Syftet med en utredning är att få ett så noggrant och grundligt beslutsunderlag som möjligt. Detta för att tillvarata rättsäkerheten för den enskilde. En utredning kan föräledas av en ansökan från en enskild eller uppgifter från utomstående. I de fall då ett ärende rör barn eller unga måste socialnämnden kunna utreda även om föräldrarna inte samtycker till det även om LVU inte är aktuellt (aa).

3.2 Förändringar i socialtjänstlagen

Den 1 januari 1998 infördes ändringar i socialtjänstlagen (1980: 620). De ändringar vi har valt att titta på i detta avsnitt gäller barn.

I socialtjänstlagens portalparagraf tillkom skrivelsen ”*När åtgärder rör barn skall särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver*”. Den nya bestämmelsen gäller inom hela socialtjänsten och i alla beslut som gäller barn och unga. Detta är en stärkt ställning för barnet och syftar till att stärka barnets perspektiv och peka på artikel 3 i FN:s barnkonvention. Begreppet ”barnets bästa” är ett ganska svårhanterligt begrepp och betyder olika för olika

personer beroende på hur barnets behov uppfattas av dessa. Enligt konventionen kan barnets intresse inte alltid väga tyngst, men i de fall man låter andras intresse komma i första hand, ska man kunna visa på att en sammanvägning gjorts i ärendet som lett fram till det aktuella beslutet (Norström & Thunved 2001).

Den 9 § i SoL fick ett nytt stycke i samband med de nya förändringarna som lyder: ” *När en åtgärd rör ett barn skall barnets inställning så långt det är möjligt klarläggas. Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad*”. Syftet till denna lagändring var att klargöra barnets ställning och garantera barnets rätt att få uttrycka sig i de saker som rör barnet personligen. Det är alltså upp till socialtjänsten att på ett lämpligt sätt ta in uppgifter från barnet om dess behov och uppfattning i det aktuella ärendet. Barnets ålder spelar roll på tillvägagångssättet, om till exempel ett samtal med barnet ska göras eller en lekobservation är lämplig. Förändringen kom att göra att flera kommuner fick som rutin att införa en rubrik i utredningar som hade som syfte att ta reda på barnets inställning samt att handläggare insåg att det fanns en brist i hur man går tillväga för att samtal med barn och hur de skulle hantera barnets utsagor (Socialstyrelsens rapport 1999: 2).

En annan lagändring som kom att börja gälla var att en 50 § utredning rörande skydd eller stöd för barn och unga skall vara slutförd inom fyra månader om det inte föreligger särskilda skäl för en förlängning. Utredningen ska bedrivas skyndsamt och bara i sådan omfattning som krävs för den aktuella situationen och den unge som utredningen berör ska bli informerad att en utredning om denne har inletts. Det som kommit fram under utredningen ska tillvaratas på ett betryggande sätt, som innebär att det handlingar som är av betydelse ska tillföras akten samt att muntliga uppgifter bör antecknas skriftligt. En handläggare ges också möjlighet att konsultera sakkunnig eller övrig kontakt som är av vikt. Socialtjänsten är även skyldig att slutföra en 50 § utredning gällande en underårig om denne flyttar till annan kommun om inte den nya kommunen samtycker till att ta över utredningen (aa).

I den 22 § infördes ett nytt sista stycke som säger att vid placering av ett barn utan för det egna hemmet, bör släktplaceringar eller placering hos annan närstående i första hand övervägas som ett alternativ. Den 1 juli 1999 skärptes formuleringen för att lyda, att placeringar hos släkt eller annan närstående skall i första hand övervägas. Barnets bästa enligt 1 § ska dock fortfarande beaktas (aa).

När det gäller den 71 § SoL före 1 januari 1998, handlade den om att anmäla när barnet for illa i sitt hem. Nu gäller anmälningsplikten även för sådant som anmälaren får kännedom om, även utanför barnets hem, till exempel när barnet vistas mer än tillfälligt i olämpliga miljöer och det därmed kan vara fara för barnets utveckling eller hälsa. I den tidigare lagtexten handlade det även om att anmälaren skulle känna till, att barnet for illa eller att barnets utveckling och hälsa var i fara. I den nya lagtexten står det att det räcker att ha en grundad misstanke för att en anmälan ska ske till socialnämnden (Socialstyrelsens rapport 1999: 2). De förändringar som även har skett gällande 71 § SoL från den förra lagtexten är att den uppräknade av privatpraktiserande anmälningskyldiga yrkesgrupper som till exempel lärare och sjuksköterskor, har utelämnats, och offentliga och privata verksamheter har likställs, inom den verksamhet som berör barn och ungdomar. I och med detta så har nya yrkesgrupper som psykologer, samtalsterapeuter och kuratorer kommit att innefattas av anmälningskyldigheten enligt 71 § SoL 2 st. (Socialstyrelsen 1999: 2). Offentliga och privatpraktiserande omfattas med andra ord av samma anmälningskyldighet.

Den 1 januari 2002 träder lag om ändring i socialtjänstlagen (2001: 453) i kraft där förändringar gällande 71 § blivit gjorda. Vi har i kapitlet Förslag till kommande förändringar redogjort för en del av förslagen.

3.3 Skollag och läroplan

För att belysa vilka riktlinjer som styr förskolan och barnomsorgspersonalen, har vi valt att mycket kort redogöra för förskolans läroplan och skollagen.

Skolverket är sedan den 1 januari 1998 tillsynsmyndighet för förskolan och från och med den 1 augusti 1998 så fick förskolan sin första egna läroplan, Lpfö 98. Kommunerna svarar för genomförandet och staten anger de övergripande målen och riktlinjerna. Läroplanen kom att ersätta de pedagogiska program, som var allmänna råd och som varit förskolans vägledning fram tills augusti 1998.

Läroplanen bygger på skollagen (1985: 1100) och i 2 kapitlet, 1-12 § § finner man de grundläggande bestämmelserna på hur förskolan ska utformas. Lpfö 98 är utformad med riktlinjer och mål att sträva mot för förskolan och dess personal, men anger inte hur målen ska nås. Det som är annorlunda från det pedagogiska programmet är att Lpfö 98 inte ger

beskrivningar på hur förskolan ska gå tillväga i sitt arbetssätt eller metoder, utan barnomsorgspersonalen får stort utrymme att själva arbeta fram hur mål ska nås och hur riktlinjer bör inriktas mot målen i läroplanen. Lpfö 98 har även fler tvingande satser än det pedagogiska programmet. Ordet ”*skall*” har en framträdande ställning. Arbetslaget skall, verksamheten skall, förskolan skall. Det är upp till huvudmannen att ansvara för att förskolan kan ges förutsättningar att uppfylla dessa mål och det som förskolan och arbetslaget ”*skall*” göra (Wiklund & Jancke, 1998).

Varken i skollagen med de paragrafer som innefattar förskolan eller i läroplanen för förskolan Lpfö 98 analys och tolkning finns idag något som pekar på anmälningsskyldigheten enligt SoL 71 § 2 st. som förskolepersonalen innefattas av (SOU 2001: 72).

3.4 Anmälningsskyldigheten enligt 71 § Socialtjänstlagen

Här redogör vi för socialtjänstlagens 71 § då vi utgår från denna i vår uppsats. Vi redovisar därefter en del av de tolkningar som finns och som vi anser vara relevanta för vår uppsats.

71 § Socialtjänstlagen har följande lydelse:

Var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till en underårigs skydd bör anmäla detta till nämnden.

Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten är skyldiga att genast till socialnämnden anmäla om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till en underårigs skydd. Detta gäller även dem som är anställda hos sådana myndigheter. Sådan anmälningsskyldighet gäller också dem som är verksamma inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som berör barn och ungdom eller annan yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område. För familjerådgivning gäller i stället vad som sägs i tredje stycket.

De som är verksamma inom familjerådgivning är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om att en underårig utnyttjas sexuellt eller misshandlas i hemmet.

Myndigheter, befattningshavare och yrkesverksamma som anges i andra stycket är skyldiga att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av en underårigs behov av skydd.

Om anmälan från Barnombudsmannen gäller bestämmelserna i 3 § lagen (1993:335) om Barnombudsman.

Anmälningsplikten enligt första stycket i paragrafen är allmän. Det innebär att var och en av oss som misstänker eller får kännedom om, att ett barn behandlas på ett sådant vis att det är

fara för barnets utveckling eller hälsa bör anmäla detta till socialnämnden. Det räcker alltså att ha en grundad misstanke, att socialnämnden behöver ingripa med skydd för det underåriga barnet, för att en anmälan bör komma till stånd (Norström & Thuneved, 2001). I andra stycket i paragrafen är anmälningsskyldigheten förstärkt. Här står det om de myndigheter som är skyldiga att göra en anmälan till socialnämnden, om det genom sin yrkesverksamhet med barn och ungdomar, som till exempel förskolan, får kännedom om något som gör att socialnämnden behöver ingripa med skydd för den underåriga. Anmälningsskyldigheten innefattar myndigheter, befattningshavare och yrkesverksamma inom hälso- och sjukvård och socialtjänstens område. Det räcker att vara anställd vid en myndighet som i sin verksamhet kommer i kontakt med dessa barn, som kan tänkas vara i behov av skydd av socialnämnden, för att anmälningsskyldigheten ska göra sig giltig. Anmälningsskyldigheten enligt andra stycket i paragrafen innefattar dock inte ideellt barn och ungdomsarbete. Det omfattar inte heller de som är yrkesverksamma inom en myndighet som har fått kännedom om något som privatpersoner (Norström & Thuneved, 2001).

De disciplinåtgärder som finns idag för den som inte fullgör anmälningsplikten enligt 2st är att man riskerar att dömas till ansvar för tjänstefel enligt brottsbalken. Man kan även åläggas disciplinpåföljd enligt lagen (1994: 260) om offentlig anställning. Bestämmelser i kollektivavtal kan också göra det möjligt för arbetsgivaren att vidta disciplinåtgärder. Det kan handla om skriftlig varning eller vid svårare eller upprepade förseelser – löneavdrag (SOU 2001: 72).

Att få kännedom om något, som det står i lagtexten, innebär inte att den som gör anmälan behöver kunna bevisa att socialnämnden behöver göra ett ingripande. Anmälan till socialnämnden ska ske även då uppgifterna kan vara svåra att bedöma, för den som gör sin anmälningsplikt. Det ligger dock på socialnämnden att utreda och styrka om barnet är i behov av skydd. I tredje stycket i 71 § SoL, står det att de som är verksamma inom familjerådgivning bara har anmälningsplikt när de inom sin verksamhet får kännedom att ett barn blir misshandlat eller sexuellt utnyttjad i sitt hem. Den som omfattas av anmälningsskyldigheten enligt 71 § SoL, 2 st. har enligt 4 st. skyldighet att lämna socialnämnden uppgifter som är av betydelse för den aktuella utredningssituationen. Detta gäller då inte de som är verksamma inom familjerådgivningen. I paragrafens femte stycke står det om anmälan från barnombudsmannen som finns reglerad i 3 § i lagen (1993: 335) om Barnombudsman (Norström & Thuneved, 2001).

Hur en anmälan skall göras finns inga formella krav på. Ett sätt som är vanligt är att någon som arbetar i ledande ställning skriver under anmälan. De som har anmälningsplikt kan inte göra en anmälan anonymt. När anmälan kommit till socialnämnden betraktas den som gjord och en förhandsbedömning görs som eventuellt kan leda till en utredning enligt 50 § socialtjänstlagen (Sunesson, 1998).

Det råder delade meningar mellan individer inom samma yrkesgrupp om när man känner oro för ett barn. Allmänhet, forskare och professionella definierar inte barnmisshandel på samma sätt. Det råder delade meningar om vad som skall anmälas till socialnämnden vilket kan innebära att någon menar att ett visst beteende är barnmisshandel men att det ändå inte behöver anmälas. Man menar att det inte går att precisera så exakt i lagstiftningen så att detta skall kunna undvikas. Det enda som skulle hjälpa är att sprida information och utbildning. Tydligare rutiner på arbetsplatserna och ökat utnyttjande av möjligheten att konsultera socialtjänsten skulle också hjälpa. (SOU 2001: 72)

Det avslöjas och anmäls få fall av barnmisshandel. Studier visar att förskolan och hälso-sjukvården brister i att anmäla misstänkta fall av barnmisshandel till socialtjänsten. Personal har tagit på sig bedömningar som ligger inom socialtjänstens område och man har därigenom avstått från att använda anmälningskyldigheten enligt 71 § 2 st. socialtjänstlagen (aa).

Förskolan, skolan och fritidshemmen är en stor del av ett barns vardag och det är framförallt här som man bör uppmärksamma barn som far illa. I en mätning som gjordes inom förskolor i Stockholm 1997 framkom att anmälan endast gjordes i omkring en tredjedel av fallen och frekvensen har inte ökat sedan dess trots en skärpning i lagstiftningen. Trots kritiken mot att verksamheter anmäler för sällan, är anmälan om missförhållande ändå vanligare än ansökan om hjälp från familjerna (SOU 2001: 72).

Skolan står för 20 % av alla anmälningar. Barnets egen familj står för 16 %, polisen 10 %, barnomsorgen 7 % och barnavårdscentralerna 2 %. I 72 % av fallen som anmäls sker inga omedelbara åtgärder. De åtgärder som är vanligast är frivilliga insatser enligt socialtjänstlagen (aa).

Anmälaren får idag inte alltid någon återkoppling från socialtjänsten sedan en anmälan blivit gjord. Av olika rapporter som gjorts framgår att anmälningsbenägenheten ökar om socialtjänsten lämnar någon form av återkoppling. Sekretessen utgör ett hinder för att socialtjänsten skall kunna ge återkoppling. Det förutsätts idag ett samtycke från föräldrarna för att kunna lämna ut information. Viss information kan dock lämnas. Socialtjänsten kan meddela att de tagit emot anmälan samt vem som handlägger ärendet och telefonnummer (SOU 2001: 72).

3.5 Förslag till kommande förändringar

I slutbetänkandet av kommittén mot barnmisshandel föreslås en rad förändringar i bland annat lagtexter. Det föreslås även att allmänna råd och handlingsplaner skall upprättas på en del områden. Vi kommer här nedan att redogöra för några av de förslag som vi tycker är viktiga och intressanta.

Definitioner: Kommittén mot barnmisshandel menar att definitionen av barnmisshandel är synonym med begreppet barn som far illa och anser att de barn som blir utsatta för barnmisshandel är barn som far illa. Definitionen kan vara till hjälp när en anmälan övervägs. Kommittén föreslår därför en ändring i 71 § SoL där man talar om barn som behöver skydd. Formuleringen föreslås ändras till *skydd och stöd*. Kommitténs förslag till definition av barnmisshandel:

När en vuxen person

- utsätter ett barn för fysiskt eller psykiskt våld, sexuella övergrepp, kränkningar eller
- försummar att tillgodose barnets grundläggande behov.

Med barn avses varje människa under 18 år (SOU 2001: 72).

Dagmar Lagerberg menar att en definition av barnmisshandel bör innefatta samhällets brister i omsorgen av barn. Det innebär samhällets underlåtenhet att ge barn en gynnsam uppväxt och utveckling. Alla aspekter på barns psykiska och fysiska utveckling skall omfattas i definitionen samt samhällets övergripande värderingar. Lagerberg menar också att samhällets förmåga att tillgodose barnets rättigheter enligt FN:s barnkonvention om barnets rättigheter bör infattas i definitionen (aa).

Ordet anmälan har blivit kritiserat för att vara alldeles för negativt laddat och man har menat att det borde ersättas med ett annat ord. Kommittén menar att det inte finns något skäl att ersätta ordet med något annat och att det inte finns något ord att byta ut det mot (SOU 2001: 72).

Det har visat sig att det är svårt att veta när anmälningsskyldigheten inträder och därför föreslås en lagändring. JO menar att anmälningsskyldigheten inte får bli föremål för överväganden av dem som är anmälningsskyldiga. Han menar även att kritik för obefogad anmälan torde förutsätta att anmälan objektivt sett framstår som helt opåkallad (aa).

Kompetens: Kommittén mot barnmisshandel anser att det finns en hel del att göra när det gäller kompetens hos barnomsorgspersonal och även bland socialtjänstens personal. De tycker att det behövs en del ändringar i högskoleförordningen gällande socionomutbildningen och tillägg i skollagen. Kommittén mot barnmisshandel anser att det är nödvändigt att studenterna på socionomutbildningen erhåller barnkompetens. De anser att kunskaper om barns utveckling, behov, barnmisshandel samt barns livsvillkor och då särskilt de utsatta barnens situation måste grundläggas redan under socionomutbildningen. Kommittén anser även att kunskaper om lagstiftning, utredning och samtalsmetodik är betydelsefulla. Fjärde målet i högskoleförordningens examensordning föreslås kompletteras med att särskilt uppmärksamma barns livsvillkor och utsatta barns situation. För att erhålla socionomexamen skall studenten ha ”förvärvat kännedom om sådana samhälls- och familjeförhållanden som påverkar kvinnors, mäns och barns livsbetingelser samt förvärvat kunskap om utsatta barns situation och livsvillkor”. Socialstyrelsen får i uppdrag att inom ramen för det nationella stödet till kunskapsutveckling inom socialtjänsten: Utfärda ett program för kompetensutveckling – exempelvis avseende vidareutbildning – till den personal inom socialtjänsten som arbetar med barn som blivit försummade, misshandlade eller utsatts för andra övergrepp. Kommittén anser att det skall finnas en specialkompetens hos de handläggare som utreder komplicerade barnavårdsärenden (SOU 2001: 72).

Samverkan: Kommittén menar att det behövs information för att samverka mellan de olika myndigheterna skall fungera. Man säger att det är många känslor inblandade när ett barn far illa. Det kan vara svårt för barnomsorgspersonalen att inse att föräldrar eller närstående har gjort barnet illa och det kan ligga nära till hands att bortförklara det som inträffat. För att kunna identifiera ett barn som är i behov av skydd eller stöd krävs att det inom alla områden

finns personal med god kompetens och erfarenhet. Om olika personalkategorier arbetar tillsammans blir risken mindre att något barn faller genom samhällets skyddsnet. Det är socialtjänsten som har huvudansvar för att utreda barnets situation och se till att det får hjälp och stöd. För att arbetet skall bli effektivt behöver alla samverka (aa).

All verksamhet inom förskolan och skolan regleras i skollagen. Skollagen innehåller inga bestämmelser om samverkan med andra verksamheter. Kommittén föreslår därför att den skall kompletteras med en bestämmelse om samverkan i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa. Man menar att man i sådana frågor skall samverka med andra samhällsorgan (SOU 2001: 72).

Forskare pekar på olika faktorer som försvårar samverkan. Ibland dem nämner man otydliga politiska mål, lagar, ideologier, ekonomiska intressen, etik, geografisk indelning, personalomsättning, hög arbetsbelastning, organisatoriska strukturer som har personer med utbildning eller kunskap på olika nivå. Något som forskarna menar främjar samverkan är tydliga mål, gemensamma arbetsmetoder och etiska förhållningssätt. Ett gemensamt synsätt med fokus på barnperspektivet och jämlika relationer när det gäller kunskapsnivå, beslutsbefogenhet och liknande är också främjande för samverkan. Samverkan bör även vara förankrad i ledningen (aa).

Personal som arbetar med utsatta barn bör tillägna sig ett gemensamt synsätt med barnperspektivet som grund. Kommittén menar att man bör satsa på utåtriktat arbete som till exempel information om anmälningsskyldigheten enligt 71 § SoL 2st (SOU 2001: 72).

Handlingsplaner, rutiner: Kommittén mot barnmisshandel har som tidigare nämnts kommit fram till att det är svårt att veta hur man skall gå till väga i en anmälningssituation. Därför föreslås att det bör finnas handlingsplaner, samverkansprogram eller dylikt för att ge vägledning i en anmälningssituation. En sådan handlingsplan bör innehålla praktiska och juridiska frågor. Det kan vara frågor om handledning, konsultation, samarbete med andra verksamheter och dylikt. Kommittén menar att det i en anmälningssituation inte alltid finns tid att svara på alla frågor och det är därför viktigt att det finns en struktur att följa. Tydliga linjer från ledningen är också något som främjar samarbetet mellan olika verksamheter. Skolverket ges i uppdrag att utfärda allmänna råd om anmälan till socialnämnden (aa).

Konsultation och återkoppling: Konsultation när den anmälningsskyldige tar kontakt med socialtjänsten för att diskutera ett barns förhållanden utan att barnets identitet avslöjas är något som kommittén anser hjälper både anmälaren och barnet (SOU 2001: 72).

Eftersom man kommit fram till att anmälaren idag inte alltid får någon återkoppling från socialtjänsten anser kommittén att varje socialtjänst bör ha som rutin att alltid svara på en anmälan. Detta för att undvika att anmälaren tolkar tystnaden som att anmälan inte lett till några åtgärder och därför undviker att anmäla nästa gång. Socialstyrelsen har fått i uppdrag att utfärda allmänna råd om information från socialtjänsten till den som gjort anmälan enligt 71 § SoL (aa).

Information: Socialtjänsten har en allmän skyldighet att lämna information om sin verksamhet och därmed även om anmälningsskyldigheten. Det har visat sig att kommunen inte alltid lämnar sådan information. Kommittén anser att det är omöjligt för socialtjänsten att nå ut med information till alla som skall ha den. För att nå ut till förskolor, skolor, fritidshem, barnhälsovård med flera föreslås att hänvisningar till 71 § SoL införs i skollagen, hälso- sjukvårdslagen, tandvårdslagen med flera. Ett informationshäfte och en CD-skiva med dramatiseringar av situationer som kan inträffa i förskola eller skola och som visar barn som far illa eller riskerar att göra det, har producerats. Det har distribuerats till alla barnavårdscentraler, barnhabiliteringar och förskolor och lärare (SOU 2001: 72).

Lagar: Gruppen barn som far illa nämns inte i skrivningarna kring förskolan och skolan. Läroplanen för förskolan innehåller inget om barn som far illa eller riskerar att fara illa. Skollagen föreslås därför kompletteras med en bestämmelse om samverkan i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa (aa).

Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001: 453):

5kap.

1 a §

Socialnämnden skall i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs. Nämnden skall aktivt verka för att samverkan kommer till stånd.

Det är en ny paragraf och den syftar till att ge socialnämnden en skyldighet att samverka med andra berörda i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa. Paragrafen skall slå fast att samverkan skall ske i övergripande frågor.

14 kap.

1 §

Var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd bör anmäla detta till nämnden /.../

Paragrafen har ändrats så att uppmaningen att anmäla knutits till ett barns behov av skydd och stöd. I nuvarande lagtext står det enbart skydd. Avsikten är att tydliggöra att ett vidare tillämpningsområde är avsett.

Förslaget till lag om ändring i skollagen (1985: 1100)

1 kap.

1 a §

Förskoleverksamheten, skola och skolbarnomsorg skall i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs.

Paragrafen ålägger parterna att samverka med andra berörda i frågor som berör barn som far illa (SOU 2001: 72).

4. Tidigare forskning och teori

I detta kapitel presenterar vi de olika teman som vi valt att samla den tidigare forskningen under. Dessa teman har varit återkommande i litteratur, forskning samt i vår undersökning. Det har gjort att vi har valt att redovisa dem på detta sätt. Slutligen redovisar vi kort för vårt teoretiska perspektiv i detta kapitel.

4.1 Tema 1 Information och kompetens om 71 § SoL.

Barndomen pågår under flera års tid och för många barn tillbringas flera år inom förskolan. Samhällets utbyggande av barnomsorgen är positiv för barnens utveckling och har även betydelse för familjens ekonomiska situation. Förskolan har en förmåga att se barnens behov, genom sitt pedagogiska arbete och utvecklingsstöd till barnen. Detta har stor betydelse för barn från resurssvaga familjer, där kontinuitet och struktur är av stor vikt.

När det gäller anmälningsskyldigheten för de personer som innefattas av 71 § 2 st. SoL, har forskning visat att denna skyldighet inte tillämpas på det sätt som det är avsett och att det till stor del handlar om okunskap om bland annat paragrafens innebörd och tolkning, men även att en sådan skyldighet föreligger samt vad denna innebär (SOU 2000: 77, Omhändertagen). När det gäller okunskapen om anmälningsskyldigheten för barnomsorgspersonal, kan det ha viss betydelse att skyldigheten inte står reglerad i vare sig den del i skollagen (1985: 1100) som berör förskolan eller i läroplanen för förskolan, Lpfö 98. Då anmälningsskyldigheten inte efterföljs som det är tänkt, kommer det att ta längre tid än nödvändigt innan socialnämnden får kännedom om dessa barns situation (aa).

Ett lagförslag som finns i SOU 2000: 77 är, att bland annat förskolan skulle kunna bli en insats mot vårdnadshavares vilja. Detta skulle vara i de fall då socialtjänsten inte kan få föräldrarna att samarbeta enligt SoL och ett LVU inte föreligger. Det är återigen vikten av att 71 § 2 st. SoL efterföljs eftersom dessa barn som skulle bli aktuella på förskolan mot föräldrarnas vilja, kommer i kontakt med barnomsorgspersonal som innefattas av anmälningsskyldigheten. I de fall då misstanke finns att ett barn är behov av skydd från socialnämnden och en anmälan görs, visar det sig att en faktor som har betydelse för anmälningsbenägenheten är anmälares kunskap om lagens utformande samt kunskap om sin anmälningsskyldighet (Sundell & Egelund, 2000).

I artikel 19 i konventionen om barns rättigheter står det att barnet ska skyddas mot alla former av fysisk eller psykiskt våld med mera, från föräldrar eller annan vårdare, och att konventionsstaterna skall vidta lämpliga skyddsåtgärder. Förutom att vidta lämpliga åtgärder i lagstiftning och utbildningssyfte står det också om att skyddsåtgärder är att se till att de som har hand om barnen, det vill säga barnomsorgspersonal, får den kompetens som de behöver för att bland annat kunna identifiera och rapportera dessa barn till socialnämnden.

I forsknings och utvecklingsbyråns studie 1996: 14 (Stockholms socialtjänst) där man bland annat undersökte bland skolpersonal hur kunskapen om anmälningsskyldigheten enligt 71 § SoL såg ut, kom man fram till att 95 % av de intervjuade kände till att anmälningsskyldigheten ska skydda minderåriga. 87 % visste att det skulle göras till socialtjänsten och 81 % kände till att det gäller alla som arbetar på skolan. Det var endast 72

% som kände till att anmälningsskyldigheten gäller även om det bara är en misstanke att barnet far illa.

I en studie år 1995 gjord på BVC sjuksköterskor i Sverige av D. Lagerberg, visade det sig att det av de 55 % som svarade på enkäten och deltog i undersökningen, så var det endast 11 % av misstankarna som anmäldes till socialtjänsten (aa). Förskolepersonal tycks vara den grupp som mer är benägna att anmäla då ett barn misstänks fara illa. I tre olika studier gjorda på sammanlagt 16 000 förskolebarn i Sverige mellan mitten och slutet av 1990-talet var anmälningssgraden till socialnämnden mellan 32- 45 % på de barn som misstänktes fara illa (aa).

4.2 Tema 2 Samarbete

För att socialnämnden ska kunna skydda barn som befinner sig i utsatta situationer, så måste nämnden få hjälp med att få kännedom om dessa barn via andra myndigheter. I förarbetarna (prop.1996/97 124) står det att socialtjänsten bör informera om sin verksamhet där anmälningsskyldigheten då ingår och hitta former för samverkan med berörda instanser. Då det den 1 januari 1998 skedde en lagförändring av vilka som innefattas av 71 § Sol 2st. är det viktigt att informationen även kommer ut till dem som har enskild verksamhet, och som kommer i kontakt med barn i denna, och som innefattas av och är berörda av anmälningsskyldigheten. Enligt Socialstyrelsens rapport och uppföljning 1999: 2, upplever flera kommuner en svårighet att nå ut med denna information till dem som är berörda av anmälningsskyldigheten. Detta är särskilt viktigt då det visat sig finnas en tydlig skillnad mellan yrkesgrupper men även inom samma yrkesgrupp, gällande anmälningsskyldigheten. I en studie där några olika professioner och lekmän fick skatta allvarsgraden i olika fallbeskrivningar avseende barnmisshandel, visade sig att yrkesgrupperna inte värderade barnens problem lika högt som lekmännen (Sundell & Egelund, 2000).

I Forsknings och utvecklingsbyråns rapport 1992: 9 (Stockholms socialtjänst) kom man fram till att 52 % av föreståndarna i barnomsorgen var missnöjda med samverkan med socialtjänsten gällande anmälningsskyldigheten. Det var ingen föreståndare som tyckte att det berodde på den själv utan man menade att det berodde på socialsekreterarna. Sju av tio föreståndare menade att socialsekreteraren brutit kontakten antingen genom att hänvisa till sekretesskäl eller av okänd anledning. I några fall hade föreståndaren avbrutit kontakten

eftersom hon ansåg att socialsekreteraren var osmidig. Bland personalen på förskolorna fanns en känsla av att de inte var tilltrodda att kunna lösa problemen själva. Om det hade varit en kontinuerlig kontakt mellan förskolan och socialtjänsten under hela handläggningen tyckte föreståndaren att samverkan hade varit tillfredsställande. Föreståndarna hade även en önskan att få kännedom om de barn som var under utredning. Något som föreståndarna även tyckte var störande i samverkan var att det var täta byten av socialsekreterare (Sundell et al.1992).

I samma studie undersökte man vad socialsekreterarna ansåg om samverkan kom man fram till att alla socialsekreterare var nöjda med den samverkan som förekommit. De beskrev samverkan som ömsesidig och socialsekreterarna beskrev föreståndarna som speciellt engagerade i barnet. Socialsekreterarna hade stor tilltro till förskolan och såg den som en viktig samarbetspartner. Något som socialsekreterarna tyckte behövdes för att främja samverkan var information till förskolorna om vad socialtjänstens arbete innebar. Man ville ge barnomsorgspersonalen ett ansikte på socialtjänsten (aa).

4.3 Tema 3 Hinder

Ett hinder som återkommer i litteraturen när det gäller anmälningsbenägenheten, är bristen av en tydlig och allmängiltig definition på dessa barn som anses fara illa, då lagstiftningen inte är tydlig med vilka barn det gäller. Brist på en definition på barn som far illa och individuella värderingar är en bidragande anledning till varför få anmäler sina misstankar (Sundell & Egelund 2000).

Det finns en rädsla för personligt obehag vid en anmälningssituation samt ett lågt förtroende för att socialtjänsten bland annat inte utreder alla anmälningar vilket gör att anmälningsbenägenheten minskar. Förutom bristfällig anmälningsskyldighet, så var tidsförskjutningen mellan misstanke till anmälan i genomsnitt på 5 månader (aa).

I Forsknings och utvecklingsbyråns rapport 1992: 9 försökte man komma fram till varför förskolan inte kontaktade socialtjänsten trots att de misstänkte att barn far illa. Man kom i studien fram till att det handlade om att förskolan försökte lösa problemen själva genom egna insatser. De egna insatserna kunde vara att man avvaktade föräldrarnas egna försök att lösa problemen. Något annat som också var hinder för att anmäla var en uppfattning från förskolan att en anmälan skulle göra mer skada än nytta. Det fanns även en osäkerhet och en

kunskapsbrist. Dåliga erfarenheter av samverkan och en rädsla att barnet skulle bli förflyttat till en annan förskola var andra förekommande hinder (Sundell et al.1992).

4.4 Teoretiskt perspektiv

Den socialpsykologiska utbytesteorin går ut på att handlingar är förknippade med belöningar och kostnader och individens och gruppens beteende är inriktat på att få en så bra utdelning som möjligt i en given situation (Egidius, 1995).

I den sociologiska utbytesprocessen sker ett socialt samspel, där två personer eller parter samspekar med varandra på frivillig basis. När helst den ena parten eller båda vill avsluta samspelet så görs detta. Utbytet och samspelet sker då de båda parterna kan erbjuda varandra nyttigheter eller någon form av belöning. Nyttigheterna kan vara av materiell eller psykologisk art som till exempel beröm eller uppskattning. En person eller en grupp människor kan uppleva att de har nödvändiga förutsättningar för ett socialt utbyte. Om då på grund av samhällets sociala struktur detta inte kan komma till stånd eller att de hindras till att använda och utbyta resurser kan de komma att känna sig maktlösa (Israel, 1971). Mycket i vårt samhälle och vår vardagsmoral går idag ut på att tjänster och varor eller gentjänster utbytes oss människor emellan. Vi vill ha tillbaka någonting då vi ger en gåva eller tjänst, då en gåva eller tjänst ofta kräver en motprestation (Mauss, 1997).

Förskolan har som mål att verka för en god omsorg och pedagogik, för de barn som är i behov av dess verksamhet. Då förskolan som myndighet eller enskild, i sin verksamhet kommer i kontakt med barn, har förskolan med dess barnomsorgspersonal en anmälningsskyldighet enligt 71 § 2st. SoL till socialnämnden. En anmälan enligt 71 § 2 st. SoL medför en uppgiftsskyldighet till socialnämnden. Anmälan och uppgiftsskyldigheten kan upplevas och ses som ett stort och allvarligt ingrepp i det mest privata och risken för integritetskränkningar är stor (Andersson & Hollander, 1996).

I 3 § SoL står det att kommunen har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får den hjälp och stöd som de behöver. För att kommunen ska kunna ingripa måste förskolan upplysa och anmäla till socialnämnden då de i sin verksamhet får kännedom om att ett barn är i behov av skydd från socialtjänsten. Denna anmälningsplikt är tvingande för förskolan enligt 71 § 2 st. SoL. För att socialtjänsten ska kunna ge information tillbaka till förskolan krävs

samtycke från barnets föräldrar. Socialtjänsten har med andra ord inte någon skyldighet att ge tillbaka något i gengäld och förskolan kan med andra ord inte självklart kräva någon motprestation tillbaka.

5. Resultatredovisning och analys

Här har vi valt att först redovisa enkäterna (se bilaga 1) och därefter intervjuerna. Vi har sedan valt att analysera enkäterna och intervjuerna tillsammans. Kapitlet avslutas med en resultatsammanfattning.

5.1 Enkätredovisning

Här nedan redovisar vi resultatet av enkätundersökningen. Vi har valt att redovisa kommunerna var för sig, fråga för fråga. Vi redovisar de mest utstickande resultaten först. Kommunerna B1 och B2 är i rubrikform för att det hela skall vara överskådligt.

Kommun B1

Det var uteslutande kvinnor som svarade på enkäterna. Totalt 42 personer deltog. En bortföll av de 43 utdelande enkäterna. Den största gruppen i undersökningen var mellan 26 och 35 år, det var 33 % av undersökningsgruppen. Där efter kommer åldersgruppen 36- 45 år, den gruppen var 29 %. Tredje gruppen var mellan 18- 25 år och bestod av 14 %. Den sista åldersgruppen var 46 år och uppåt, de bestod av 7 % av undersökningsgruppen. Sju personer i undersökningen hade inte uppgett någon ålder.

Den största yrkeskategorin var barnskötare och motsvarade 21 personer. 12 personer var förskolelärare och fem personer var från Barn och fritidsprogrammet. Fyra personer i undersökningsgruppen hade inte uppgett någon utbildning.

Antal år inom yrket: Nio personer hade arbetat mellan 0-5 år. Åtta personer hade arbetat mellan 16- 20 år. Sju personer hade arbetat mellan 6- 10 år. Fem personer hade arbetat i över 20 år. Tre personer hade arbetat i 11-15 år inom sitt yrke. Nio personer har inte uppgett hur många år de arbetat inom sitt nuvarande yrke.

Kommun B2

Det var uteslutande kvinnor som svarade på enkäterna även i denna kommun. Totalt deltog 24 personer i undersökningen av de 33 utdelade enkäterna. Detta motsvarar 73 % vilket innebär ett bortfall på 27 %. De flesta var mellan 26-35 år och motsvarade 38 % av undersökningsgruppen. Därefter kom åldersgruppen 36-45 samt 46 år och uppåt vilket i sin tur motsvarade vardera 21 % av undersökningsgruppen. Den sista åldersgruppen var 18-25 år. Den bestod av 8 %. Tre personer hade inte uppgett någon ålder.

Den största yrkeskategorin var barnskötare och bestod av 54 % av undersökningsgruppen. Den andra gruppen var förskollärare och de bestod av 33 %. Tre personer hade inte uppgett någon utbildning.

Antal år inom yrket: Sju personer hade arbetat mellan 11- 15 år. Sju personer hade arbetat från 21 år och uppåt. Fem personer hade arbetat mellan 0-5 år. Slutligen hade två personer arbetat mellan 16 - 20 år. En person hade inte uppgett hur många år hon hade arbetat.

Fråga 1. Tycker du att du har tillräcklig kunskap om anmälningsplikten enligt 71 § i Socialtjänstlagen?

Kommun B1

30 personer i undersökningsgruppen ansåg att de inte hade tillräcklig kunskap om anmälningsplikten. Detta motsvarar 71 %. Åtta personer i undersökningsgruppen ansåg att de hade tillräcklig kunskap, detta är 19 %. En person ansåg sig inte ha någon kunskap alls gällande anmälningskyldigheten. Tre personer hade inte svarat på frågan.

Kommun B2

13 personer i undersökningsgruppen ansåg att de inte hade tillräcklig kunskap om anmälningskyldigheten. Detta motsvarar 54 %. Åtta personer i undersökningen ansåg att de hade tillräcklig kunskap, detta motsvarar 38 %. Två personer ansåg sig inte ha någon kunskap alls gällande anmälningskyldigheten.

Fråga 2a och 2b redovisas tillsammans.

Fråga 2a: Har du varit delaktig i att en anmälan gjorts tillsocialnämnden?

Fråga 2b Hur många gånger?

Kommun B1

32 personer hade inte varit delaktiga i att en anmälan gjorts, det motsvarar 76 %. De övriga hade varit delaktiga i att göra en anmälan mindre än fem gånger. En person hade gjort anmälan mer än fem gånger.

Kommun B2

19 personer hade inte varit delaktiga i att en anmälan gjorts, vilket motsvarar 79 %. De övriga hade varit delaktiga i att göra en anmälan mindre än fem gånger.

Fråga 3a. Har du övervägt att anmäla enligt 71 § SoL men låtit bli att göra det?

Kommun B1

37 personer i undersökningsgruppen hade inte övervägt att anmäla. Det utgjorde 88 %. Fem personer hade övervägt att anmäla men låtit bli att göra det.

Kommun B2

17 personer i undersökningsgruppen hade inte övervägt att anmäla. Det motsvarar 71 %. Sju personer, vilket motsvarar 29 % hade övervägt att anmäla men låtit bli att göra det.

Fråga 3b. Försökte du ensam eller tillsammans med någon annan lösa situationen för barnet?

Kommun B1

Av dem som svarat Ja på fråga 3a, hade sex personer försökt lösa situationen för barnet. En av personerna hade inte försökt lösa situationen för barnet, ensam eller tillsammans med någon annan. Två personer har svarat på denna fråga trots att de svarat Nej på fråga 3a.

Kommun B2

Av dem som svarat Ja på fråga 3a, hade samtliga försökt lösa situationen för barnet.

På fråga 3c svarade personerna på vilket sätt de har försökt lösa situationen för barnet.

Kommun B1

Fem personer hade löst situationen tillsammans med föräldrarna och tillsammans i personalgruppen. En person av dessa hade dessutom använt sig av förskolepsykolog.

Kommun B2

Av de personer som uppgett att de försökt lösa situationen svarade alla sju att de inom personalgruppen på förskolan försökt lösa situationen. Två av dem hade även försökt lösa situationen med föräldrarna till barnen.

Fråga 4. Har du kännedom om något barn i din barngrupp som: Du oroar dig för, Tror dig veta vara i behov av ett ingripande av socialnämnden, Du vet om, vara i behov av ett ingripande från socialnämnden, Ingen kännedom.

Kommun B1

26 personer hade ingen kännedom om att ett barn skulle vara i behov av nämndens ingripande, detta motsvarar 62 %. 13 personer hade kännedom om något barn som de oroade sig för, och detta är 31 % av undersökningsgruppen.

Två personer trodde sig veta att ett barn var i behov av ett ingripande av socialnämnden och en person visste om att ett barn var i behov av ett ingripande.

Kommun B2

17 personer hade ingen kännedom om att ett barn skulle vara i behov av nämndens ingripande. Detta motsvarar 71 %. Sju personer hade kännedom om något barn som de oroade sig för, vilket motsvarar 29 % av undersökningsgruppen.

Fråga 5. Känner du att du kan ta kontakt med socialtjänsten för rådfrågning, när du känner oror för ett barn, utan att därmed göra en anmälan?

Kommun B1

34 personer av de 43 kände att de kunde ta kontakt med socialtjänsten för rådfrågning. Det motsvarar 81 %. Resterande åtta personer kände tveksamhet inför att ta kontakt för rådfrågning.

Kommun B2

13 personer av de 24 kände att de kunde ta kontakt med socialtjänsten för rådfrågning. Detta motsvarar 54 %. Åtta personer ansåg att det var tveksamt, vilket motsvarar 33 %. Två personer ansåg att de inte kan ta kontakt med socialtjänsten för rådfrågning. En person ansåg sig inte ha tillräcklig kunskap.

Fråga 6a. Finns det faktorer som du upplever som hinder för att göra en anmälan enligt 71 § SoL?

Kommun B1

31 personer upplevde inga hinder för att göra en anmälan, vilket motsvarar 74 % av undersökningsgruppen. Resterande 11 personer hade svarat att de upplevde ett eller flera hinder.

Kommun B2

12 personer upplevde inga hinder för att göra en anmälan, vilket motsvarar 50 %. Resterande 12 personer svarade att de upplevde ett eller flera hinder.

I fråga 6b fick personerna svara på vilka hinder som bäst stämde överens med deras uppfattning.

Kommun B1

Tre personer kände ej stöd från arbetsgivaren, vilket motsvarar 27 %.

Fyra personer trodde ej att anmälan leder till någon åtgärd från socialtjänsten. Detta motsvarar 36 %.

Tre personer var oroliga för att föräldrarna skulle reagera med ilska eller på något annat negativt sätt och motsvarar 27 %.

Sex personer trodde att situationen för barnet förvärras vid en anmälan. Detta motsvarar 55 % av de 11 som såg ett eller flera hinder.

Fem personer kände sig inte tillräckligt kompetenta till att göra en anmälan. Det motsvarar 45 % av de 11 personerna.

En person ansåg att arbetsbelastningen var ett hinder.

En person visste inte hur hon skulle gå tillväga

En person ville inte ange någon.

En person uppgav som hinder att hon ville känna sig riktigt säker på sin sak innan hon anmälde.

En annan person angav som hinder att en anmälan, då man inte kan vara anonym, kan föra med sig personliga hot, vilket kan vara mycket pressande.

Kommun B2

Sju personer trodde ej att anmälan leder till åtgärd från socialtjänsten. Detta motsvarar 58 % av de 12 personerna som upplevde ett eller flera hinder i undersökningsgruppen.

Tre personer var oroliga för att föräldrarna skulle reagera med ilska eller på något annat negativt sätt. Detta motsvarar 25 %.

Tre personer trodde att situationen för barnet skulle förvärras, detta motsvarar 50 %.

Två personer ansåg sig ha för lite information om den aktuella lagen och detta såg de som ett hinder.

En stor del av barnomsorgspersonalen i de båda kommunerna ansåg sig inte ha tillräcklig kunskap. De flesta hade aldrig varit med om att göra en anmälan. En stor del av barnomsorgspersonalen i kommun B1 kände att de kunde ta kontakt med socialtjänsten för rådfrågning medan inte riktigt lika många i kommun B2 kände det.

5.2 Intervjuredovisning

Här redovisas nu intervjuerna utifrån våra teman och rubriker (se bilaga 2 och 3). Vi kommer först att redovisa intervjuerna med de fyra förskoleföreståndarna och sedan med de tre socialsekreterarna. Vi har som vi nämnt tidigare valt att kalla kommunerna för B1 och B2 för att kunna skilja kommunerna åt och för att kunna visa eventuella skillnader och likheter. Vi har valt att skriva föreståndare och socialsekreterare i rubrikform för att göra det överskådligt.

Har barnomsorgen tillräcklig kompetens för att uppmärksamma en anmälningsituation och att göra en anmälan till socialtjänsten?

Föreståndare:

Två av föreståndarna i kommun B2 uppgav att socialtjänsten nyligen varit ute och informerat på förskolorna och att de därmed fått möjligheten till uppdatera sin kompetens om anmälningskyldigheten. I kommun B1 hade en personal från varje avdelning nyligen fått

informationen. En förskola i vardera kommun hade även nyligen haft incidenter och därmed var ämnet aktuellt för personalgruppen. En föreståndare i B2 ansåg inte att man utbildade sig till kompetensen, ”Egentligen är det ganska självklart att alla vuxna och särskilt då de som jobbar med barn överhuvudtaget har den”. Föreståndaren uttrycker vidare att det är naturligt att man är observant för att skydda barnet och att man på så sätt är kompetent. Denne föreståndare uttrycker även att det är lättare uppmärksamma fysisk misshandel än psykisk. En annan föreståndare i B2 uttryckte att personalen genom sin utbildning och flera års erfarenhet har fått kunskap. En föreståndare i B1 sa att man inte alltid kan gå på vad barn säger eftersom de kan komma med precis vad som helst från dem.

Socialsekreterare:

Socialsekreteraren i B1 anser att om barnomsorgspersonalen bara får information och att det finns en öppenhet i personalgruppen och att arbetsledaren tar hand om den information hon får av personalen, så är de tillräckligt kompetenta. Hon anser även att det är arbetsledaren som skall stå för anmälan. En av socialsekreterarna i B2 säger att hon tror att det ligger mycket rädsla i vad det kommer att innebära kring relationen med den familj som de har tänkt anmäla. Hon säger att det många gånger är svårt att stå för anmälan själv och att man vill att en föreståndare skall göra det. Den andra socialsekreteraren tror att barnomsorgspersonalen är kompetenta att göra en anmälan men att de kanske inte minns det de förhoppningsvis lärt sig en gång. Deras påverkan av varandra och föreståndarens inställning har betydelse. Ibland kan anmälan vara jättebra och de görs skriftligt av både personal och föreståndare.

Vad gör föreståndaren för att sprida informationen till sin personal om anmälningsskyldigheten?

Alla föreståndare utom en i B1 sa att nyanställd personal får information om anmälningsskyldigheten vid introduktionen. Den föreståndaren som inte uttryckte att personalen fick information vid introduktionen, sa att det togs upp med jämna mellan rum vid personalinformation samt när föreståndaren fick information lämnades detta vidare till personalgruppen. Två föreståndare i B2 uttryckte att man inte informerade kontinuerligt utan endast då det var aktuellt. En föreståndare i B1 sa att det fanns inskrivit i den lokala handlingsplanen att föräldrarna vid inskolning av barnet skulle få denna information. ”Redan då har vi gjort klart för föräldrarna att det faktiskt är på detta viset inom vår värld”.

Tycker föreståndarna att de själva är tillräckligt införstådda med anmälningsskyldigheten?

Föreståndarna uttryckte sig på fyra olika sätt. En föreståndare i B1 var hyfsat införstådd i och med att hon kunde gången och rutinen vid ett anmälningssärende. Denna föreståndare hade även upprättat en handlingsplan. Den andra föreståndare i B1 visste att det är hennes ansvar och att det är hon som ska stå för anmälan. En föreståndare i B2 uttryckte att hon har en bra relation med socialbyrån och att hon genom det tyckte att hon behärskade anmälningsskyldigheten. Den andra föreståndaren i B2 säger att hon inte kan paragrafen utantill men vet vad den handlar om. Hon säger även att hon vet att de har en skyldighet att anmäla vid misstanke då barn far illa fysiskt och psykiskt.

Vad anser föreståndarna att det görs på förskolan innan anmälan sker?

De båda föreståndarna i B1 och den ena föreståndaren i B2 säger att samtal med föräldrarna är det första steget. Den ena föreståndaren i B1 säger också att det beror på vilken problematik det handlar om och att man i vissa allvarigare fall anmäler direkt. Den andra föreståndaren i B2 uttrycker, ”*Jag vet att det inte är rätt förfaringssätt men det är ändå ett sätt att få med föräldrarna i det hela*”. Föreståndaren tror inte att situationen ska lösas innan man gör en anmälan, utan att man ska göra en anmälan direkt vid misstanke. Hon säger även att man ska akta sig för att anmäla på felaktiga grunder.

Finns det hinder som gör att personalen är mer eller mindre anmälningsbenägen?

Föreståndare:

Den ena föreståndaren i B1 uttrycker att oron och rädslan, följderna från föräldrarna samt en personlig rädsla för konflikter och konfrontationer är hinder för att anmäla. Obehaget av vad föräldrarna skall tycka om henne är ett hinder men hon säger att det inte borde vara det.

Föreståndaren ser det även som ett hinder att man inte är tillräckligt insatt i vad socialtjänsten har för insatser vilket påverkar förtroendet för socialtjänsten och på så sätt blir ett hinder för att anmäla. Hon säger:

”7... / hade man vetat att uppföljningen hade varit bra och att det funnits tid och utrymme, så hade man istället för att ringa och få ett råd, anonymt om man säger så, så hade man kanske namngivit oftare /.../”

Den andra föreståndaren i B1 anser att samarbetet med socialtjänsten är viktigt. Hon tror att man varit mer uppmärksam om man hade fått information från socialtjänsten om att en familj är aktuell för socialtjänsten. Föreståndaren anser att man bör ha en hög grad av säkerhet innan anmälan görs. Hon säger även att det är en otrevlig sak att anmäla och att det är lätt att skjuta det åt sidan och att man kanske inte vill se allt. Tidigare relationer till barnet eller familjen kan inverka så att man både ser och inte ser saker. Den ena föreståndaren i B2 anser att när man som föreståndare inte sitter på förskolan och inte är inne i den direkta verksamheten med barnen och föräldrarna, helt och hållet måste lita på sin personal och att detta kan vara ett hinder i anmälningssituationen. Hon anser även att kontakten med socialtjänsten är betydelsefull för om man anmäler eller inte. Den andra föreståndaren i B2 säger att det är en stor grej att anmäla och att det skall vara det men att det inte får bli ett hinder. Hon säger även att om man inte får något tillbaka från socialtjänsten vid en anmälan kan det leda till att man nästa gång väljer att inte anmäla.

Socialsekreterare:

En socialsekreterare i B2 anser att barnomsorgspersonalen inte vill stöta sig med föräldrarna och att de har en rädsla för att föräldrarna då inte lämnar barnet på förskolan. Hon säger även att personalen tycker det är obehagligt om föräldrarna blir arga och om de är osäkra så tycker de att det är jobbigt att komma med en anklagelse. Den andra socialsekreteraren i B2 anser att det kan vara ett hinder att barnomsorgen kanske tror att de av socialtjänsten skall uppfattas som okunniga och att de kanske inte vet vart de skall ringa. Socialsekreteraren B1 önskar att förskolan hade tagit kontakt med socialtjänsten tidigare eftersom anmälningarna ofta inte kommer förrän barnen börjar skolan.

Vad underlättar i en anmälningssituation?

Föreståndare:

Båda föreståndarna i B2 anser att relationen till föräldrarna är viktigt och att det underlättar om de som föreståndare tar hand om anmälan. En föreståndare säger att hon tror att det gör det lättare för personalen att se anmälningssituationer då. Den andre föreståndaren säger att om man har ett ansikte på dem man anmäler till och på så vis får en bättre personkänedom, underlättar detta och man har lättare för att anmäla. Den ena föreståndaren i B1 anser att den lokala arbetsplanen, att föreståndaren står för anmälan, att föräldrarna får information om

anmälningsskyldigheten samt att det diskuteras och lyfts upp i arbetsgruppen underlättar i anmälningssituationer. Föreståndaren uttrycker även att hon har ett bra förtroende till samordnande socialsekreterare vilket underlättar i en anmälningssituation. Den andra föreståndaren i B1 menar att det hade underlättat om en person från socialtjänsten var knuten till deras område för att det skulle bidra till en öppnare kommunikation. Information och kontakt hade underlättat anser föreståndaren. Båda föreståndarna i B1 anser att dokumentation vid misstankar underlättar vid anmälan.

Socialsekreterare:

Socialsekreteraren i B1 anser att en handlingsplan skulle underlätta för barnomsorgspersonalen och skapa trygghet i en anmälningssituation. Hon säger också att barnomsorgen kan informera föräldrarna och därigenom underlätta för föräldrarna att ta kontakt med socialtjänsten själva. Socialsekreteraren anser även att förskolan skall ta kontakt med socialtjänsten så tidigt som möjligt eftersom det är bra om de eventuella insatserna sätts in så tidigt som möjligt i familjerna. En socialsekreterare i B2 tror att en handlingsplan hade underlättat i en anmälningssituation. Den andra socialsekreteraren i B2 tror att det hade underlättat om barnomsorgen visste mer om socialtjänstens verksamhet. Hon tror också att om man träffas tillsammans personal, föräldrar och socialtjänst, underlättar detta eftersom man får samma information. Socialsekreteraren tror också att det hade underlättat om socialsekreteraren hade fungerat som handledare och konsult för att härbärgera personalens ångest i en anmälningssituation.

Vad gör socialsekreterare för att informera och stödja barnomsorgspersonalen i att göra en anmälan?

Föreståndare:

Den ena föreståndaren i B1 säger att en personal på var avdelning, rektorer och föreståndare nyligen har fått information från socialtjänsten. Den andra föreståndaren i B1 säger att socialtjänsten deltagit i ett möte tillsammans med barnomsorgspersonalen efter att en anmälan blivit gjord. Den ena föreståndaren i B2 berättade att de nyligen hade haft ett informationsmöte där socialtjänsten informerade om anmälningsskyldigheten men att det inte brukar ske kontinuerligt. Den andra föreståndaren i B2 sa också att socialtjänsten inte brukade informera kontinuerligt men att man tar upp det när det är aktuellt.

Socialsekreterare:

Den ena socialsekreteraren i B2 berättade att de hade som ambition att visa upp sig på alla förskolor men att det inte fungerade på grund av att det är ett för stort upptagningsområde. Hon säger att det är bra om barnomsorgspersonalen ringer och konsulterar. Den andra socialsekreteraren ansåg att ett kontinuerligt informationsarbete hade underlättat men tyvärr fungerar inte informationsarbetet som de har tänkt sig på grund av tidsbrist. Hon säger också att man borde skicka ut ett informationsmaterial där de anger vem som skall kontaktas och vad anmälningsskyldigheten innebär. Socialsekreteraren i B1 säger att informationen sker när de har ett ärende aktuellt och när de är ute och informerar på intresserade förskolor. Man kan även informera skriftligen. Socialsekreteraren säger att de är intresserade av alla former av kontakt.

Vad står i skollagen och i läroplanen om anmälningsskyldighet?

Föreståndare:

Den ena föreståndaren i B1 ansåg att det måste finnas mycket i läroplanen om anmälningsskyldigheten. Den andra föreståndaren i B1 sade att hon inte hade tänkt på läroplanen på det viset men att hon säkert hade nytta av den i ärende som rör anmälningsskyldigheten. Den ena föreståndaren i B2 säger:

”Jag kan inte påstå att den skulle kunna ge mig stöd, utan den understryker det som står i socialtjänstlagen, men den kan inte ge mig något stöd i hur jag skall agera eller att jag skall agera. Det är klart att det måste stå i ett dokument men det är också något som jag anser att, om man jobbar med barn då bör man ha det inom sig. Det kan man naturligtvis inte lita på att så är det hos alla, utan därför måste det stå också. Jag personligen behöver inte söka det stödet i en läroplan.”

Vad säger föreståndare och socialsekreterare om varandra?

Föreståndare:

Båda föreståndarna i B2 anser att det är lätt att ha med socialtjänsten att göra och att de är lätta att samarbeta med. Den ena föreståndaren i B1 anser att socialtjänsten är hårt belastade och att de blir så engagerade i sitt arbete vid en anmälan att det då blir viktigare och att barnomsorgspersonalen få sköta sitt själv. Den andra föreståndaren i B1 säger att man vet att många gånger anmäler man men att det sedan inte händer någonting.

Socialsekreterare:

Den ena socialsekreteraren i B2 anser att barnomsorgen gör alldeles för mycket själva innan de anmäler till socialtjänsten. Det skulle vara mindre ångestskapande om de anmälde tidigare anser hon. Hon säger också att barnomsorgspersonalen borde ha en kännedom om att socialtjänsten även är en serviceinstans och inte bara en myndighet som ingriper. Den andra socialsekreteraren i B2 säger att barnomsorgen ibland tycker att de själva kan erbjuda adekvata insatser utan att socialtjänsten kopplas in.

”Det är bara så att de ska anmäla och de får helt enkelt lämna över det till den instansen som ska sköta det jobbet./.../Det uppstår någon sorts laddning kring det hela. Ibland går det jättebra men ibland blir det laddat och anmälaren blir lite aggressiv. Han är kanske missnöjd med socialtjänsten eller att de helt plötsligt känner att de är ansvariga för anmälan och helt plötsligt kommer i fokus som de kanske inte hade räknat med.”

Socialsekreteraren i B1 säger att människor tror att socialtjänsten omhändertar barn trots att den största delen är stödjande insatser. Hon säger att förskolan har jättestora förväntningar på socialtjänsten och att de vill att utredningen och insatserna ska ske direkt.

Vad har föreståndarna och socialsekreterarna för förväntningar på respektive verksamhet och vad säger de om varandra?

Föreståndare:

En föreståndare i B2 önskade en öppenhet från socialtjänsten. Hon menar att det är den totala tystnaden som hon kan mötas av som är jobbig, *”Det skapar att man får den känslan att jag lämnar ifrån mig allt eftersom jag är skyldig men jag får ingenting tillbaka”*. En föreståndare i B1, ville att socialtjänsten skulle ha en person knuten till hennes område för att ett förtroende skulle uppstå och därmed underlätta samarbetet. Hon skulle även vilja veta vilka barn och familjer i hennes område som var aktuella hos socialtjänsten för att därmed kunna vara extra uppmärksam på deras situation. En annan föreståndare i samma kommun kände sig bortglömd, *”Är vi inte alls viktiga, var det inte viktigt de vi kunde se eller det vi försökte göra?”*. Samma föreståndare tror att socialtjänsten är hårt belastade och det vid en anmälan blir så engagerade att de glömmer bort förskolan. Hon uttrycker att vid konsultation med socialtjänsten så kan socialtjänsten med sina frågor dra slutsatser om vilken familj det handlar om. Därmed kan föreståndaren utan att uppge barnets namn få reda på om barnet är aktuellt hos socialtjänsten.

”Till slut får man gå så långt att man börjar pejla lite om boendemiljö och sådant /.../ vilket gör att hon kan plussa ihop och för henne är de då kända, det underlättar ju jättemycket.”

Socialsekreterare:

En socialsekreterare i B2 ansåg att barnomsorgen borde kontakta dem tidigare för konsultation om inte annat. En annan socialsekreterare i B2 tycker att man borde samarbeta mer. Socialsekreteraren i B1 önskade att barnomsorgen skulle ha ringt tidigare för konsultation för att de tillsammans skulle kunna komma fram till lösningar utan att en anmälan behövt ske. Hon säger att hon inte tror att all barnomsorgspersonal har kunskap om att de kan ringa och konsultera henne. Ibland har barnomsorgen så höga förväntningar på vad socialtjänsten kan erbjuda att de blir besvikna när förväntningarna inte blir uppfyllda och det blir lite som ett revirtänkande. Socialsekreteraren säger att barnomsorgen inte anmäler eller ringer tillräckligt ofta för konsultation. De tillfällen då det är allvarligt ringer de direkt och anmäler. Hon ser barnomsorgspersonalen som barnens språkrör och de är kanske de enda personer som barnen känner tillit till.

Insatser

Föreståndare:

En föreståndare i B2 anser att det hade underlättat om hon och personalen hade känt till socialtjänstens insatser.

”Men om det hade varit ännu klarare uttryckt att det mesta man gör sker frivilligt, att det bara är i de allra grävsta fallen man går in med tvång, på det viset hade man kanske velat anmäla lite oftare, möjligen.”

En av föreståndarna i B1 säger att hon vet att det många gånger blir anmält men att det sedan inte händer något. Hon säger att det handlar om att de vet för lite om vad som händer efter en anmälan.

Socialsekreterare:

Båda socialsekreterarna i B2 tror att det ligger rädsla hos förskolan att de inte vet vad socialtjänsten kommer att göra och vad det innebär och att det är något som de borde prata om.

Samarbete och konsultation

Föreståndare:

En föreståndare i B2 anser att samarbetet fungerar bra. Hon tycker att man kan ringa och rådfråga utan att uppge barnets namn. Det är bara att lyfta luren till socialtjänsten och får man inte tag i den ena så får man tag i den andra. Hon säger också att hon får kontinuerlig information från socialtjänsten och genom att hon har ansikten på socialsekreterarna så är det lättare att ta kontakt. En annan föreståndare i samma kommun upplever samarbetet till socialtjänsten som positivt och att de genom personkännedom har en bättre dialog. Hon känner ett stort förtroende för socialsekreterarna och att hon har deras stöd vid en anmälningssituation. En föreståndare i B1 säger att hon uttrycker att dialogen fungerar bra och att hon kan få tips och stöd som ett första steg vid en konsultation. En annan föreståndare i samma kommun säger att det hade underlättat med en personlig kännedom och en närhet till socialtjänsten, till exempel ett resursteam. Hon tycker att det skulle vara lättare att ringa om hon haft det.

Socialsekreterare:

Socialsekreteraren i B1 anser att genom att få ett samtycke från föräldrarna underlättas utredningsarbetet, det sätter inte igång så många fantasier och det blir många som kan hjälpas åt med barnet. Hon säger även att förskolan bör ta kontakt med socialtjänsten innan en anmälan görs eftersom socialtjänsten kan ge tips och råd utan att en anmälan behöver komma till stånd. Den ena socialsekreteraren i B2 säger att om man samarbetar och om man vet vem som gör vad så underlättar det utredningsarbetet. Hon säger även att ett samarbete har skett i enskilda ärenden då socialsekreteraren varit med på föräldramöten och att det då har fungerat bra. Något som hon anser underlättar ett samarbete är att ha all verksamhet som rör barn under samma tak till exempel förskola, BVC, socialtjänst och öppen förskola. Då bryts konkurrensen mellan de olika verksamheterna och kontakten blir mer naturlig. Den andra socialsekreteraren anser att konsultationen inte fungerar och att det är sällan hon blir uppringd

av barnomsorgen. Hon tycker att de borde kontaktat socialtjänsten tidigare för konsultation för att de skulle kunna råda förskolan om hur de skulle kunna hantera situationen.

Återkoppling från socialtjänsten till förskolan

Föreståndare:

En föreståndare i B2 anser att återkopplingen fungerar bra med socialtjänsten eftersom de ofta pratar i telefon eller vid personliga besök. En annan föreståndare i samma kommun säger att hon får tillbaka de delar som hon ska få tillbaka. För henne är återkoppling att höra ifrån och får hon bara veta att socialtjänsten vidtagit åtgärder eller ej, så är det en återkoppling för henne som är tillräcklig. Den ena föreståndaren i B1 säger att hon har saknat återkoppling vid ett par tillfällen, men att hon då gett kritik till socialtjänsten. Båda föreståndarna i B1 säger att när barnet har varit kvar på förskolan så har de särskilt saknat återkoppling.

Socialsekreterare:

En socialsekreterare i B2 säger att det många gånger kommer upp att förskolan inte tycker att de får ”feedback” från socialtjänsten. Hon säger att det kan handla om att det är sekretessvårigheter och även att det vid en tung utredning glöms bort. Återkopplingen kan vara dålig när socialtjänsten avslutar en utredning till den som anmält. De försöker ha ett avslutande möte tillsammans med förskolan som anmält för att återföra information. Den andra socialsekreteraren i B2 säger att de brukar ha ett första samtal med den anmälda och anmälaren för att kunna diskutera öppet. Hon säger att de inte lägger ned så mycket tid på att dagisen skall få reda på alla personliga förhållanden utan det som är viktigt för barnets dagisgång. Blir det ingen åtgärd är det viktigt att daghemmet får reda på det så att de kan anmäla igen om samma sak uppstår. Socialsekreteraren i B1 säger att socialtjänsten har en uppmaning att återföra till den som gjort anmälan men att inte alltid föräldrarna går med på det. Hon säger att det är viktigt att meddela när en utredning slutförs även om ingen åtgärd vidtagits för att förskolan skall anmäla igen om situationen återkommer. Ibland missar socialtjänsten återkopplingen och det brukar ske när en utredning avslutas. Hon tror att den viktigaste återkopplingen för förskolan är att få reda på när en utredning är slutförd.

Vi har valt att inte sammanfatta intervjuredovisningen eftersom avsnittet följs av en enkät- och intervjuanalys.

5.3 Resultatsammanfattning och analys

I kommun B1 deltog 43 personer i enkätundersökningen och i kommun B2 deltog 24. Detta är inte så stort antal men vi vill ändå använda oss av procenttal på en del ställen där vi anser att det är relevant. Vi fann inga större skillnader mellan de olika kommunerna och har därför inte ägnat oss så mycket åt att redovisa skillnader och likheter. Vi har valt att redovisa under rubriker för att tydliggöra materialet.

Som vi nämnt tidigare i avsnittet teoretiskt perspektiv har vi valt att använda oss av utbytesteorin som analytiskt redskap. Teorin går i korthet ut på att en individ eller grupps beteenden i en given situation handlar om att få så bra utdelning som möjligt. Det handlar även om ett samspel mellan individer (Egidius, 1995). Anmälan från barnomsorgspersonalen kan ses som en form av utbyte dock inte som ett frivilligt sådant. Anmälan kan ses som ett informationsutbyte. Förskolan har en tvingande skyldighet att anmäla till socialnämnden, socialnämnden kan i sin tur lämna tillbaka information i form av återkoppling. Då förskolan vid en anmälan lämnar ut en massa information men sedan inte får något tillbaka kan man tala om brist på utbyte. I vår undersökning har det visat sig att just brist på denna motprestation att få tillbaka, någon form av belöning, från socialtjänsten kan verka hindrande för att förskolan ska uppfylla sin anmälning och uppgiftsskyldighet gentemot socialtjänsten. Den allmänt rådande vardagsmoralen med ett ömsesidigt utbyte fungerar inte mellan dessa båda parter utan kan verka som ett hinder dem emellan.

Vi försöker nu i vår sammanfattning bland annat visa vad denna teori kan ha för betydelse i frågan om anmälningsskyldigheten.

Kompetens:

När det gäller kunskapen om anmälningsskyldigheten enligt 71 § SoL bland barnomsorgspersonal fann vi inga direkt jämförbara siffror i litteraturen. I forsknings och utvecklingsbyråns studie 1996: 14 i Stockholm där man undersökte 127 personer bland skolpersonal fick man fram att 72 % av undersökningsgruppen kände till att anmälningsskyldigheten gäller även om det bara är en misstanke om att ett barn far illa. Det var 87 % som kände till att en anmälan skall ske till socialtjänsten. När vi frågade föreståndarna om de ansåg att deras personal hade tillräcklig kunskap om anmälningsskyldigheten fick vi till svar att de tror att deras personal är kompetent. Detta är emellertid inget som barnomsorgspersonalen uttrycker. Större delen av

barnomsorgspersonalen i B1 ansåg sig inte ha tillräcklig kunskap. Cirka hälften av barnomsorgspersonalen i B2 svarade att de inte hade tillräcklig kunskap och det var ett par stycken som inte ansåg sig ha någon kunskap alls. *"Jag känner att jag vet för lite och är osäker."* (Uttryckt på en av enkäterna) Föreståndarna i de båda kommunerna uppgav att förskolorna respektive en personal från var avdelning nyligen hade fått information från socialtjänsten om anmälningsskyldigheten. Det visar sig trots detta att större delen av barnomsorgspersonalen inte anser sig ha tillräcklig kompetens. En socialsekreterare uttryckte bland annat att om bara barnomsorgspersonalen blev informerade så hade de tillräcklig kompetens. *"Ett ämne som man behöver läsa om med jämna mellan rum."* (Uttryckt på en av enkäterna)

Det visade sig att de flesta av barnomsorgspersonalen i de båda kommunerna aldrig hade gjort en anmälan. En person av de 66 personerna i undersökningsgruppen hade anmält mer än fem gånger. Det var många i undersökningsgruppen 36 % i B1 respektive 29 % i B2, som uppgav att de hade kännedom om något barn som de oroade sig för. *"Det är varje människas plikt att anmäla om ett barn far illa, inte bara vi som jobbar inom barnomsorgen utan alla. Man skall inte vara rädd att lägga sig i."* (Uttryckt på en av enkäterna)

I litteraturen har vi funnit att barnomsorgspersonalen ibland kan känna sig rädda för att visa sig okunniga och därför inte anmäler. Kommittén mot barnmisshandel har även kommit fram till att det har visat sig svårt att veta när anmälningsskyldigheten inträder (SOU 2001: 72). Vi frågade barnomsorgspersonalen om de ansåg att de hade tillräcklig kunskap om anmälningsskyldigheten. Det visade sig att de flesta av personalen i båda kommunerna inte ansåg att de hade tillräcklig kunskap.

I Forsknings och utvecklingsbyråns rapport 1992: 9 från Stockholms socialtjänst uttrycker socialsekreterarna att de har stor tilltro till förskolans kompetens. I vår undersökning råder det delade meningar från socialsekreterarna angående kompetensen att anmäla från barnomsorgspersonalen. Två av våra socialsekreterare anser att det är föreståndaren som ska göra anmälan, medan den tredje anser att det är barnomsorgspersonalen som ska göra den. Hon tror att personalen är kompetenta men att de kanske inte minns vad de en gång lärt sig under sin utbildning

Anmälan:

I SOU 2001: 72 redovisas att barnomsorgen står för 7 % av alla anmälningar som görs. Detta kan jämföras med skolan som står för 20 % av alla anmälningar. Det är en ganska låg siffra med andra ord. I vår enkätundersökning visade det sig att största delen av personalen 76 % i kommun B1 inte hade varit med om att göra någon anmälan och i kommun B2 hade 79 % av personalen aldrig varit med om att göra en anmälan. Det såg alltså ungefär likadant ut i de båda kommunerna. Av dem som hade varit med om att göra en anmälan var det en som hade gjort det mer än fem gånger.

Egna lösningar:

Vi frågade även om personalen hade övervägt att anmäla men låtit bli. Här fann vi en skillnad mellan kommunerna. I kommun B2 var det sju personer som hade övervägt att anmäla men låtit bli och i kommun B1 var det fem. Vi frågade dem om de själva hade gjort något för att lösa situationen för barnet. Samtliga av dem som hade övervägt att anmäla men låtit bli hade försökt att lösa situationen. De hade försökt att lösa det med föräldrarna och/eller tillsammans i personalgruppen. Detta gällde för båda kommunerna.

Oro för barnen:

I SOU 2001: 72 har man kommit fram till att det råder delade meningar inom samma yrkesgrupp när man känner oro för ett barn. Alla definierar inte barnmisshandel på samma sätt. Vi frågade personalen om de hade något barn i sin barngrupp som de oroade sig för, trodde sig veta vara i behov av ett ingripande från socialnämnden eller som de visste var i behov av ett ingripande från socialnämnden. Det visade sig att det var 29 % av personalen i kommun B2 som oroade sig för något barn i barngruppen medan det bland personalen i kommun B1 var 36 % som oroade sig. De flesta av personalen i de båda kommunerna hade ingen kännedom om något barn som de oroade sig för. I kommun B1 var det emellertid två av personalen som ansåg sig veta att något barn var i behov av ett ingripande från socialtjänsten.

Samarbete och konsultation:

I förarbetena (prop.1996/97 124), står att socialtjänsten bör informera om sin verksamhet, där anmälningsskyldigheten då ingår och hitta former för samverkan med berörda instanser. I Forsknings och utbildningsbyråns rapport 1992: 9 kom man fram till att 52 % av föreståndarna i barnomsorgen var missnöjda med samverkan med socialtjänsten. 7 av 10

föreståndare menade att kontakten brutits av socialsekreteraren på grund av sekretess eller av okänd anledning. Tre av föreståndarna i vår undersökning ansåg att samarbetet och konsultationen med socialtjänsten fungerade bra. Den fjärde tyckte att det hade underlättat om man hade haft en personlig kännedom och en närhet till socialtjänsten. Kännedom om varandras verksamhet samt en vetskap om vem som gör vad är även något som socialsekreterarna sa skulle underlätta samarbetet.

I en av intervjuerna med föreståndarna framkommer att föreståndaren anser att kontakten med socialtjänsten är betydelsefull för om man anmäler eller inte. Socialsekreterarna önskade att barnomsorgen tog kontakt med dem oftare för konsultation. En av socialsekreterarna sade att anmälningarna ofta inte kommer förrän barnen börjar skolan. Något som kan tänkas underlätta i en anmälningssituation är ett ömsesidigt informationsutbyte enligt utbytesteorin. En av föreståndarna uttryckte: *”/.../Hade man vetat att uppföljningen hade varit bra och att det funnits tid och utrymme, så hade man istället för att ringa och få ett råd, anonymt om man säger så, hade man kanske namngivit oftare /.../”*

Det visade sig när vi frågade personalen om de ansåg sig kunna rådfråga socialtjänsten om ett barn utan att avslöja barnets identitet att det var stor skillnad mellan kommunerna. I kommun B1 var det 81 % av personalen som tyckte att de kunde rådfråga socialtjänsten medan det i kommun B2 endast var 54 % som tyckte det. I intervju med en av föreståndarna i B2 framkom att det var önskvärt att personalen först pratade med föreståndaren och att föreståndaren sedan kontaktade socialtjänsten. De andra föreståndarna tyckte att anmälan skall ske genom dem.

Återkoppling:

I SOU rapport 2001: 72 har man kommit fram till att anmälaren idag inte alltid får någon återkoppling. Kommittén anser att varje socialtjänst bör ha som rutin att alltid svara på en anmälan. Då tre av föreståndarna hade en ganska bra och förtroendefull relation till socialtjänsten fungerade återkopplingen tillbaka, ganska hyfsat. En av dessa föreståndare hade gett kritik till socialtjänsten då hon vid något tillfälle inte fått detta. Här kan vi åter göra en koppling till betydelsen av utbytesteorin (Mauss, 1997). Socialsekreterarna tycker att den viktigaste återkopplingen är den som sker när ett ärende avslutas. De var dock medvetna om att detta kunde missas från deras sida. De nämnde även problemet med att de inte får samtycke av föräldrarna att återföra information.

”Samarbetet med socialtjänsten är väldigt dåligt då vi ej får gensvar för sekretessen hos dem. Har tyvärr bara dåliga erfarenheter av tvära socionomer.” Det var inget utöver detta citat i enkäten som tydde på att barnomsorgspersonalen såg återkopplingen från socialtjänsten som ett hinder för att anmäla. Detta såg föreståndarna som ett utav hindren för att anmäla. *”Det skapar att man får den känslan att jag lämnar ifrån mig allt eftersom jag är skyldig men jag får inget tillbaka.”* (Uttryckt av en föreståndare) Detta har varit ständigt återkommande i litteraturen och detta kan tydligt kopplas till utbytesteorin.

Hinder:

Ett hinder som är återkommande i litteraturen är bristen på en tydlig definition på de barn som anses fara illa (Lundén, 2000; Sundell & Egelund, 2000; SOU 2001: 72). I vår undersökning är det ingen som har nämnt detta som ett hinder.

Något som man i litteraturen kom fram till genom studier bland förskolepersonal var att de ofta trodde att en anmälan skulle göra mer skada än nytta. Osäkerhet och kunskapsbrist är ytterligare hindrande faktorer. Det finns även en rädsla för personligt obehag vid en anmälningssituation samt ett lågt förtroende för socialtjänsten (Sundell & Egelund 2000). Detta är något som både föreståndare och socialsekreterare i vår undersökning uttrycker.

Socialsekreterarna uttrycker även att barnomsorgspersonalen inte vill stöta sig med föräldrarna till barnet för att de har en rädsla att föräldrarna då inte lämnar barnet på förskolan. I den tidigare nämnda forsknings och utvecklingsbyråns rapport 1992: 9, kom man fram till att förskolan försökte lösa problemen själv genom egna insatser och att det därmed blev ett hinder för att göra anmälan till socialtjänsten. Föreståndarna i vår undersökning säger att de oftast själva försöker lösa situationen för barnet, antingen genom samtal med föräldrarna eller i personalgruppen på förskolan. En av föreståndarna anser inte att detta är rätt förfaringssätt och tror inte att situationen ska lösas inom förskolan innan man gör en anmälan socialtjänsten.

I vår enkätundersökning framkom att de flesta bland barnomsorgspersonalen i kommun B1 inte upplevde några hinder för att göra en anmälan. Det fanns en skillnad mellan kommunerna. I kommun B1 upplevde 26 % att det fanns ett eller flera hinder medan det var 50 % i kommun B2 som upplevde ett eller flera hinder. De tre mest förekommande hindren i

enkäten var att man inte trodde att anmälan skulle leda till åtgärd från socialtjänsten vilket 37 % i B1 och 58 % i B2 hade svarat. Barnomsorgspersonalen upplevde ilska från föräldrarna som ett hinder och det hade 27 % i B1 och 25 % i B2 svarat. Barnomsorgspersonalen hade även svarat att man trodde att situationen för barnet skulle förvärras vid en anmälan. Det hade 55 % i B1 och 50 % i B2 svarat. Det visade sig att det var lite skillnad på svar beroende på vilken kommun personalen arbetade i. Socialsekreterarna trodde att ett stort hinder kunde vara att barnomsorgspersonalen inte var tillräckligt insatta i vilka insatser som socialtjänsten använder sig av.

6. Avslutande diskussion

Vi har i vår uppsats försökt belysa hur anmälningsskyldigheten uppfattas bland barnomsorgspersonal, föreståndare och socialsekreterare. Något som vi även har undersökt är hur samverkan mellan de olika parterna fungerar. Vi har även velat belysa hur kompetensen ser ut ur de olika parternas perspektiv.

En fråga som växt fram under uppsatsens gång är hur det kan komma sig att barnomsorgspersonalen kan säga att de inte tycker att de har tillräcklig kunskap om anmälningsskyldigheten medan deras föreståndare uttrycker att deras personal har tillräcklig kompetens. Vi tror att det kan handla om olika saker. Det kan vara så att föreståndarna inte vill tro att deras personal inte har tillräcklig kompetens för att göra en anmälan. Eftersom föreståndarna är de som gör anmälan och ytterst står till svars vid underlåtenhet att anmäla vill de inte säga att det inte finns kompetens. Att det inte görs så många anmälningar inom barnomsorgen kan också vara en bidragande faktor till okunskapen.

I vår undersökning kom vi fram till att det finns ett antal faktorer som kan hindra en anmälan. Trots att forskning och litteratur menar att begreppet barn som far illa är svårt att definiera har barnomsorgspersonalen en förmåga att se dessa barn. Men varför anmäler de då inte? De har ju en skyldighet att anmäla redan vid misstanke. Kan det vara så att de inte vet att det räcker med en misstanke eller är det så att graden av hur mycket ett barn skall fara illa innan man anmäler är oklar just som litteraturen förmedlar. Vi fann i vår undersökning att en personlig kännedom hade betydelse för anmälningsbenägenheten. Detta skilde sig inte mellan kommunerna vilket vi hade en föreställning om. Vi trodde att det i en liten kommun var betydligt viktigare att veta vem man har att göra med vilket man inte kan förvänta sig i en stor

kommun. Detta tyckte vi kom till uttryck i den lilla kommunen men vi fann att det faktiskt fanns en önskan även i den större kommunen att ha en större närhet och en personlig kännedom. Det är konstigt att en föreståndare väljer att inte anmäla för att hon inte har ett ansikte på den som tar emot anmälan. Återkopplingen har visat sig vara väldigt betydelsefull. Därav valet av vår teori utbytesteorin. Det är så att anmälan inte görs på grund av att förskolan inte tror att anmälan leder till någon åtgärd samt att de inte tycker att de får feedback. Tänk att en vardagsmoral får göra sig gällande även i något som är lagstadgat och handlar om barn som far illa!

Det kommer för få anmälningar från barnomsorgen och vad är anledningen då till detta? Vi frågar oss om det är så att det inte är så många barn som far illa i tidig ålder, vilket vi dock inte tror. Skolan anmäler i en högre grad än barnomsorgen och då innefattar det även de barn som tidigare varit på förskola. Kan det vara så att barnomsorgspersonalen inte uppmärksammar problemen eller att de inte tar sitt ansvar? Vi tror att det även kan handla om en lojalitetskonflikt mot föräldrarna som är tydligare i förskolan än i skolan. I vår undersökning har det visat sig att detta är ett hinder som alla parter anger. Barnomsorgspersonalen har en rädsla för konflikten som kan uppstå vid en anmälan med föräldrarna.

Vi har i SOU 2001: 72 hittat en intressant teori av Hans Svensson som han närmare beskriver i utbildningsmaterialet "Barn i riskzon". Han talar om "asocialitets-slalom". Det går ut på att barnavårdscentralerna som ser utsatta barn inte vidtar åtgärder utan hoppas på att förskolan skall upptäcka faran och lyckas bättre än de själva gjort. Förskolan är alltför försiktig. Tiden går och skadan blir värre. Förskolan hoppas på att det finns bättre resurser i skolan. När barnet börjar skolan förstår läraren snart att det finns ett problem. Av erfarenhet vet vi, säger Svensson, också att barn i skolan ibland inte får stöd förrän senare under skoltiden där de kanske blir utåtagerande eller inåtvända. Vi håller med Svenssons i hans resonemang att alla vi vuxna måste vara uppmärksamma på signalerna som barnen faktiskt sänder ut. Vi måste reagera, åtgärda och arbeta för att barnet skall få hjälp och stöd. Forskning och erfarenhet visar att om barn får hjälp i tidig ålder kommer det att förebygga psykosociala skador i vuxen ålder.

Då varken forskning eller lagstiftning tydligt kan definiera eller peka på den målgrupp som är barn som far illa, lämnas ett stort ansvar på den anmälande parten, i detta fall

barnomsorgspersonalen. Är detta ett ansvar som barnomsorgspersonalen kan hantera? Det är ju personalen som arbetar direkt med barnen som skall uppmärksamma ett barn som far illa. De skall sedan förmedla detta vidare till föreståndare och denne skall i sin tur förmedla det till socialnämnden. Vad händer längs vägen när det gäller fakta och hur mycket drar detta ut på tiden? Är detta något som borde ändras? Det är socialnämnden som har det yttersta ansvaret och skall verka för att barn skall växa upp under trygga och goda förhållanden.

I konventionen om barnets rättigheter, som vi tidigare tagit upp i uppsatsen, kan man i artikel 19 läsa att konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga lagstiftnings, administrativa och social åtgärder samt åtgärder i utbildningssyfte till skydd för barn som far illa.

Intressant är då att se på vilket sätt kommunerna väljer att göra detta. Det finns en uppenbar brist på kontinuerlig information från socialtjänsten till förskolan men samtidigt fann vi inget som pekade på att förskolan eftersträvade att få den.

Som blivande socionomer har detta arbete fått oss att inse vikten av att ha ett bra samarbete och en öppen etiskt riktig kommunikation då det främjar anmälningsbenägenheten. Det är dags att de olika parterna börja prata med varandra och se varandras kompetensområden istället för varandras brister. Båda hade vunnit på att känna till vad den andre gör och kan. Det handlar om barn, barn som far illa och då får inget vara hinder för att barnets bästa skall komma i främsta rummet.

KÄLLFÖRTECKNING

Andersson, Gunvor (1991) *Socialt arbete med små barn*. Lund, Studentlitteratur

Andersson, Gunvor & Hollander, Anna (1996) "Om barns rätt och barns bästa" i Andersson, G., Aronsson, K., Hessle, S., A, Hollander, A., Lundström, T., Red.: *Barnet i den sociala barnvården*. Stockholm, Liber AB

Egidius, Henry (1995) *Termlexikon i psykologi, pedagogik och psykoterapi*. Lund, studentlitteratur

Israel, Joachim (1971) *Alienation: från Marx till modern sociologi. En makrosociologisk studie*. Stockholm, Raben & Sjögren. Andra upplagan

Lindelöw, Ulf & Olsson, Stefan (1991) *Sekretess och anmälningsplikt i barnomsorg och skola. Etik och metoder i föräldrasamarbete*. Stockholm, Natur & Kultur.

Lundén, Karin (2000) *Förskolebarn som far illa*. Göteborg, Psykologiska institutionen Göteborgs universitet

Mauss, Marcel (1997) *Gåvan*. Lund, Argos förlag

Norström, Carl & Thunved, Anders (2001) *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och författningar som de lyder den 1 januari 2001*. Stockholm, Norstedts Juridik AB

Sundell, Knut & Colbiörnsen, Maria (1996) *Hand i hand, samhällets stöd och hjälp till elever med psykosociala behov, FoU-rapport 1996: 14*. Stockholm, Stockholm socialtjänsts forskning och utvecklingsbyrå

Sundell, Knut & Egelund, Tine (2001) *Barnavårdsutredningar, en kunskapsöversikt*. Stockholm, Förlagshuset Gothia AB

Sundell, Knut; Lundström, Ulla; Sjöberg, Elisabet ; Wettergren, Lia (1992) *Se till mig som liten är. En undersökning av socialtjänstens samverkan kring utsatta förskolebarn, FoU-rapport 1992: 9*. Stockholm, Stockholms socialtjänsts forskning och utvecklingsbyrå

Wiklund, Eva & Jancke, Harriet (1998) *Förskolans läroplan. Analys och tolkning av Lpfö 98*. Stockholm, Förskolans förlag

OFFENTLIGA TRYCK

Hammarberg, Thomas (2000) *Mänskliga rättigheter. Konventionen om barnets rättigheter*. Stockholm, Norstedts Tryckeri AB

Skolverket (1998) *Läroplan för förskolan Lpfö 98*. Stockholm, Fritzes

Socialstyrelsen följer upp och utvärderar (1999:2) *Ändringar i socialtjänstlagen som rör barn och unga*

Statens offentliga utredningar

SOU 2000:77 *Omhändertagen, samhällets ansvar för utsatta barn och unga*. Stockholm, Fritzes

SOU 2001:72 *Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda*. Stockholm, Fritzes

Svensk författningssamling

SFS 1924: 361 Lag om samhällets barnavård

SFS 1980: 620 Socialtjänstlagen

SFS 1985: 1100 Skollagen

SFS 1990: 52 Lag med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

SFS 2000: 1375 Ändring i skollag

Övriga källor

Sunesson, Maria (1998) *Om man misstänker något. Hur förskolelärare och dagbarnvårdare uppfattar och upplever den skyldighet de har enligt 71 § SoL att till socialnämnden anmäla misstanke om att barn far illa*. C-uppsats i socialt arbete med barn och unga, Lund.

Enkätfrågor

Kön:

Ålder:

Utbildning inom yrket:

Antal år inom yrket:

1. Tycker Du att Du har tillräcklig kunskap om anmälningssplikten enligt 71 § i socialtjänstlagen (SoL)?

Tillräcklig kunskap Inte tillräcklig kunskap Ingen kunskap alls

2a. Har Du varit delaktig i att en anmälan enligt 71 § SoL gjorts till socialnämnden?

Ja Nej

Vid ja-svar på fråga 2a fortsätt svara på fråga 2b.

2b. Hur många gånger ?

Mindre än fem Mer än fem

3a. Har Du övervägt att anmäla enligt 71 § SoL men låtit bli att göra det?

Ja Nej

Vid ja-svar på fråga 3a fortsätt svara på fråga 3b.

3b. Försökte Du ensam eller tillsammans med någon annan lösa situationen för barnet?

Ja Nej

Vid ja-svar på fråga 3b fortsätt svara på fråga 3c.

3c. Med föräldrarna Inom personalgruppen på förskolan

På annat sätt: _____

4. Har Du kännedom om något barn i din barngrupp som:

Du oroar dig för tror dig veta vara i behov av ett ingripande av socialnämnden

Du vet om, är i behov av ett ingripande från socialnämnden Ingen kännedom

5. Känner Du att Du kan ta kontakt med socialtjänsten för rådfrågning, när Du känner oro för ett barn, utan att därmed göra en anmälan?

Ja Nej Tveksamt

6a. Finns det faktorer som Du upplever som hinder för att göra en anmälan enligt 71 § SoL?

Ja Nej

Vid ja-svar på fråga 6a kryssa i den eller de rutor som bäst stämmer överens med din uppfattning av hinder.

6b.

- Känner ej stöd från arbetsgivaren/föreståndaren.
- Tror ej att anmälan leder till åtgärd från socialtjänsten.
- Är orolig för att föräldrarna skulle reagera med ilska eller på något annat negativt sätt.
- Situationen för barnet/barnen förvärras vid en anmälan.
- Känner mig inte tillräckligt kompetent till att göra en anmälan.
- Jag anser att jag har för hög arbetsbelastning.
- Jag vet inte hur jag skall gå tillväga i en anmälningsituation.
- Jag vill inte ange någon.
- Annan anledning: _____

Egna synpunkter: _____

Tack för Er medverkan!

Tema 1. Information och kompetens om 71 § SoL

- Tror Du att personalen är tillräckligt kompetent att uppmärksamma en anmälnings situation?

Nej: vad saknas, vad göra åt det Ja: Var kommer kunskapen ifrån?

- Vad gör du för att sprida information om anmälningskyldigheten enligt 71 § SoL ?

- Tycker Du att Du är tillräckligt införstådd själv ?

- Känner Du till disciplinåtgärderna vid underlåtenhet att anmäla ?

- Har Du någon nytta av läroplanen i frågor som rör 71 § SoL ? *Citat.*

- Har Du fått information från socialtjänsten om anmälnings skyldigheten?

Tema 2. Samarbete

- Tycker Du att det går att samarbeta med socialtjänsten ? Har Du ett bra samarbete med socialtjänsten?

Hinder. På vilket sätt sker samarbetet?

- Hur skulle du vilja ha återkoppling från socialtjänsten när en anmälan blivit gjord?

Får du återkoppling? Vilken sorts återkoppling? På vilket sätt? Varför får du inte?

- Tror ni att anmälningsbenägenheten, samarbetet skulle underlättas om ni var mer insatta i socialtjänstens olika insatser?

Tema 3. Egna lösningar

- Försöker Ni lösa situationen innan Ni anmäler till socialtjänsten ? I så fall Hur ?

- Vad får personalen för stöd i anmälingssituationer ?

Från vilka instanser och vilket stöd.

- Har Ni någon handlingsplan ?

Ja: vad innehåller den? Nej: Har ni diskuterat att upprätta en?

Tema 1. Information och kompetens om 71 § SoL.

- Hur sprids information till barnomsorgen angående deras anmälningsskyldighet?
- Tror Du att barnomsorgspersonalen i din kommun är tillräckligt kompetent att göra anmälningar enligt 71 § SoL ?

Ja: Hur då? På vilket sätt? Nej: Vad beror det på? Hinder?

- För Du statistik över anmälningar enligt 71§ SoL?
 - Vilken yrkesgrupp anmäler mest i din kommun enligt 71 § SoL ?
 - Tycker Du att barnomsorgen borde ha en handlingsplan i anmälningsärenden ?
- Ja: Varför? Vad borde den innehålla?

Tema 2.Samarbete

- Hur fungerar återkopplingen till barnomsorgen när ni påbörjat en utredning ?
Vad gör ni?
 - Jobbar Ni på att få ett samtycke från föräldrarna ?
- Nej: varför? Ja: Underlättar det utredningsarbetet?
- Samarbetar Ni med barnomsorgen inom något område ?
 - Tror du att det skulle underlätta om barnomsorgen visste mer om er verksamhet?

Tema 3.Egna lösningar

- Tror Ni att barnomsorgen försöker lösa situationen själv innan anmälan görs ?
- Ja: På vilket sätt? Går det för långt? Borde de kontaktat er först?
- Bliir Ni kontaktade av barnomsorgen för konsultation ?
- Ja: Hur ofta? Nej: Vad tror du det beror på?

71 §

Var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till en underårigs skydd bör anmäla detta till nämnden.

Myndigheter var verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten är skyldiga att genast till socialnämnden anmäla om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till en underårigs skydd. Detta gäller även dem som är anställda hos sådana myndigheter. Sådan anmälningsskyldighet gäller också dem som är verksamma inom yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet som berör barn och ungdom eller annan yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet inom hälso- och sjukvården eller på socialtjänstens område. För familjerådgivning gäller i stället vad som sägs i tredje stycket.

De som är verksamma inom familjerådgivning är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om att en underårig utnyttjas sexuellt eller misshandlas i hemmet.

Myndigheter, befattningshavare och yrkesverksamma som anges i andra stycket är skyldiga att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av en underårigs behov av skydd.

Om anmälan från Barnombudsmannen gäller bestämmelserna i 3 § lagen (1993: 335) om Barnombudsman.

